

รายงานการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
ฉบับมุขปาฐะ

THE PROPAGATION OF BUDDHISM BY THE SANGHA THROUGH
BUDDHIST LITERATURE, ORAL EDITION

พระมหาฉัตรชัย มูลสาร

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
คณะศึกษาศาสตร์ ทุนพัฒนานักวิจัย
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
ฉบับมุขปาฐะ

THE PROPAGATION OF BUDDHISM BY THE SANGHA THROUGH
BUDDHIST LITERATURE, ORAL EDITION

พระมหาฉัตรชัย มุลสาร

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
คณะศึกษาศาสตร์ ทุนพัฒนานักวิจัย
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และ 3. เพื่อนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างการวิจัยโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ข้อมูลเชิงปริมาณนั้นทำการเก็บแบบสอบถามกับพระสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 313 รูป วิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิจัยเชิงคุณภาพเลือกกลุ่มตัวอย่างการวิจัยโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ พระสงฆ์และผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีประสบการณ์ด้านงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะที่เกี่ยวข้องจำนวน 4 รูป โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ประกอบกับการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัย การศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ อายุ 20-30 ปี มีพรรษา 6-10 พรรษา การศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับเปรียญธรรม 1-2 ประโยคมากที่สุด การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ และด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.45 ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.12 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.71 และ ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.68 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.52 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ มีการพัฒนารูปแบบ คือ 1. รูปแบบการท่องจำด้วยวาจา และการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ โดยการยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ 2. รูปแบบการเผยแพร่โดยการพิมพ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก

คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดพิมพ์และเผยแพร่ 3. รูปแบบการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์

4. รูปแบบการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต และ

5. รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต โดยการอัปโหลดหลักทรัพย์คำสอนผ่านการใช้

อินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นต้น และ **การนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดย**

พระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ มีรูปแบบการนำเสนอผ่าน การเผยแพร่

ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

ปัจจุบัน การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ การ

เผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์การจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรม

เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และ การเผยแพร่ผ่านโลกโซเชียล โดยการโพสต์โซเชียลใน

การนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การเผยแพร่พระพุทธศาสนา,พระสงฆ์, วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ABSTRACT

This research has a purpose 1. study the pattern of Buddhism propagation by monks through the Buddhist literature of the Mordapata edition 2. develop the pattern of Buddhism propagation by monks through the Buddhist literature, the Muk Patana edition and 3. To present the propagation of Buddhism by monks through the Buddhist literature of the Muk Patana edition. Is a mixed research method Both quantitative the quantitative data is collected for questionnaires with monks at the level of Sangha, Adi, Abbot, Deputy Abbot Assistant Abbot and Secretary in the Chiang Mai municipality area, 313 images are analyzed using statistical methods with computer, finding a percentage, average and standard deviation. Quality. Choose a research sample using a specific sampling method: monks and sheaans working in the Buddhist mission have 4 experiences in the related Buddhist literature, the related Mordapataka using the interview model. Combined with group Research results. The study of the pattern of Buddhism propagation by monks through the Buddhist literature of the Mukbataka edition found that most respondents aged 20-30 years have 6-10 parties. Education is in secondary education. Most studied the most general order of law, the highest level of theology. Study the Ordinance of the Bali Department, the most 1-2 sentence. The development of the Buddhist propagation model by Classified into 3 areas, including proactive Buddhism propagation. Aspects of passive Buddhism and mixed Buddhism propagation Proactive Buddhism reveals that respondents have an average of 3.84, which is a very high level of opinion and with an average of 0.45 in the field of passive Buddhism, respondents have an average of 3.12, which is a moderate opinion. And with an average of 0.71 and mixed Buddhism Weave found that the respondents have an average of 3.68, which is a very high level of opinion. And the average is 0.52. The development of the Buddhist missionary model by monks through the Buddhist literature of the Muk Pattern. There is a development of the form 1. Verbal memorization and pathology, either by a single person or as a group, by raising the premonition and accompanying tales 2. Propagation pattern by typing the propagation of Buddhism by printing books, Tripitaka, scriptures, Buddhist texts by publishing and

propagation 3. The format of using radio and television media 4. Telecommunications and digital forms, the propagation of Buddhism online and 5. The pattern of evangelism on the internet by uploading doctrine through the use of the internet to propagate Buddhism, etc. and the presentation of the mission Buddhism by monks through the Buddhist literature of the Mordapataka edition There is a form of presentation through Evangelism according to tradition, clergy and Thai traditions. Enhanced propagation to suit current social conditions Missionary form is organized as a faculty or missionary organization or as an educational

Keywords: Propagation of Buddhism, Sangha, Oral Buddhist Literature

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกจาก พระเมธาวิจารย์รศ, รศ.ดร. และ ศ.ดร.ชัยยุทธ ชินณะราศรี ที่ปรึกษาโครงการที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด จนโครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอบพระคุณท่าน ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ คณาจารย์วิทยาเขตล้านนา เป็นอย่างยิ่งที่ กรุณามอบคำปรึกษาด้านการวิจัยและให้กำลังใจคณะวิจัยเสมอมา

กราบขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลวิจัยอันเป็นประโยชน์ที่สำคัญต่อการวิจัยมาด้วยความเคารพ

สุดท้ายขอขอบคุณคณะทำงานวิจัยทุกท่านและผู้ประสานงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์	5
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	6
2.2 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยคำพูดใช้วิธีมุขปาฐะ	17
2.3 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร	22
2.4 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา	26
2.5 การส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	35
2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย	48
3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	50
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	51
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	53

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	54
3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	55
3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	55
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ 1 รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ	59
ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ	63
ตอนที่ 3 นำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ	70
5 สรุปผลอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	71
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	72
5.3 ข้อเสนอแนะ	74
บรรณานุกรม	75
ภาคผนวก	79
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	81
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	85
ภาคผนวก ค ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	88
ประวัตินักวิจัย	96

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1	จำนวนคำร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม อายุ	57
ตารางที่ 4.2	จำนวนคำร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม พรรษา	58
ตารางที่ 4.3	จำนวนคำร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม การศึกษา	58
ตารางที่ 4.4	จำนวนคำร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดย พระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม	59
ตารางที่ 4.5	จำนวนคำร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดย พระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติ ธรรม แผนกบาลี	60
ตารางที่ 4.6	จำนวนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	60

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีอายุยาวนาน 2565 ปี แต่ถ้าหากเริ่มต้นจากวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ปีนี้ก็ครบ 2609 ปี เมื่อปี 2556 เป็นปีที่ครบ 2600 ปี ที่ชาวพุทธนิยมเรียกว่า “พุทธชยันตี” มีการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองวันคล้ายวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทั่วโลก พระพุทธศาสนาผ่านกาลเวลามาตามลำดับ โดยเฉพาะในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการมาตามลำดับเริ่มจากยุคแรกที่มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีปากต่อปากคือสอนกันด้วยวาจา เรียกว่า “มุขปาฐะ” จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัยเช่นจารึก พิมพ์หนังสือ จนกระทั่งปัจจุบันมีคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏบนโลกออนไลน์มากขึ้นในหลากหลายรูปแบบ

เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว พระองค์ทรงการแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากการตรัสรู้ผ่านไปเจ็ดสัปดาห์ จนกระทั่ง ปัญจวัคคีย์ได้อุปสมบท จากนั้นจึงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหายของยสกุลบุตร ในครั้งนั้นได้มีผู้อุปสมบทเป็นภิกษุจำนวน 60 รูป จึงได้เกิดเป็นคณะสงฆ์ขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยคณะสงฆ์จึงได้เริ่มขึ้น วิธีการเผยแผ่จึงเป็นการเทศนาธรรมโดยใช้วิธีสอนที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาจึงมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจนกลายเป็นคัมภีร์ในยุคต่อ ๆ มาซึ่งมีประวัติและพัฒนาการพอสังเขป ดังนี้

ประวัติและวิวัฒนาการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา พัฒนาการแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา นักวิเคราะห์มหายานกล่าวว่า คัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการ 3 ยุค คือ (1) ยุคมุขปาฐะ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยระบบปากต่อปากผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระพุทธเจ้า พระอานนท์ และพระอุบาลี (2) ยุคพระสูตร ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลี และพระอานนท์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน 3 เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานจัดปฐมสังคายนา ร้อยเรียงพระธรรมเทศนาเป็นพระสูตร รวบรวมพระวินัยเป็นหมวดหมู่ (3) ยุควิชาการ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 ท่าน คือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พระมหังคนติกะ และพระมหาเถวะ (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2547, หน้า 50)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินการมาตามลำดับโดยใช้อุปกรณ์ของแต่ละยุค แต่พอมาถึงปัจจุบัน เมื่อโลกเจริญมากขึ้นจึงมีพัฒนาการในการเผยแผ่โดยเพิ่มวิทยุโทรทัศน์และ เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามา จึงพอจะแบ่งออกเป็น 5 ยุค คือ

1. ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ
2. ยุคการสื่อสารโดยการเขียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเขียนตามผนังถ้ำ จารึกลงใบลาน
3. ยุคการสื่อสารโดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา
4. ยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์
5. ยุคการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางดาวเทียม และอินเทอร์เน็ต

ในแต่ละยุคมีรูปแบบ กระบวนการและประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต่างกันไป วิธีการบางอย่างอาจเหมาะสมกับคนในยุคสมัยนั้น ๆ แต่พอความเจริญผ่านไป พระพุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับคนในยุคสมัย ในแต่ละยุคมีประวัติ รูปแบบ กระบวนการ และประสิทธิผลของการใช้วิธีการตามยุคสมัยพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ

ในยุคพุทธกาลเมื่อพระพุทธศานากำเนิดขึ้นครั้งแรกมีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของชนมหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนานั้นได้มีพระดำรัส ดังที่ปรากฏในวินัย มหาวรรค (วิ.มทา. 4/32/37.) ความว่า “ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูปคือกิลศในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ตูก่อนภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”

ในครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน 60 รูปเกิดขึ้นครั้งแรก การเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้นโดยมีจุดมุ่งหมาย คือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ ในพระพุทธศาสนาแสดงประโยชน์ไว้ 3 ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค ส.นิ. (16/67/29) ว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย อ้นบุคคลผู้ถึงเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่

ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริง เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”

ประการต่อมา คืออย่าไปทางเดียวกันสองรูป ทำไมจึงไม่ให้ไปทางเดียวกันน่าจะมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแต่ละองค์จะได้ทำงานอย่างเต็มที่ เพราะสัตว์ที่มีกิเลสตัณหาตัณหามีอยู่เมื่อได้ฟังธรรมก็อาจจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้ แม้แต่พระองค์เองก็เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พระธรรมทูตน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยนี้ ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ ภิกษุทั้งหลายในมหาปรินิพพานสูตร ที่ฉนิทาย มหาวรรค (10/141/146) ความว่า “ว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็น ศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช กระทำสังคายนาครั้งที่ 3 ได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศ 9 สาย นับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรก ในประเทศไทยอดีตเรียกว่า สุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางนำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยัง ดินแดนนี้

การที่พระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งแรก นั้น ปรากฏการณ์แรกที่ติดขัด คือ ภาษาในการสื่อความหมาย ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ จะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไร แต่ภาษาธรรมนั้นสื่อกันได้โดยไม่ต้องพูด คือ เข้าใจกันด้วยสื่อภาษาใจ

รูปแบบที่ใช้ในยุคนี้คือ การท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่นการสาธยายพระวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์

กระบวนการในยุคนี้เป็นการเผยแผ่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็จะจดจำจนขึ้นใจและสาธยายต่อ เมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไป ส่วนในการเผยแผ่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม เป็นต้น

ในด้านประสิทธิผลนั้น การใช้วิธีการเผยแผ่ในยุคนี้จะมีผลมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มาฟังหรือความสามารถของผู้แสดงธรรม ในสมัยพุทธกาลมีบันทึกไว้ว่าบางครั้งมีคนฟังจำนวนหลายแสนคน ดังที่พระ พุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ที่ลุมพินีวัน ครั้งนั้นมีคนฟังถึง 12 นหุต

(หนึ่งแสนสองหมื่นคน) พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากอริยา ปราศจากมลทิน (วิ.มหา. 4/58/63) มีข้อความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พราหมณ์คหบดีชาวอมร 11 นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ณ ที่นั่งนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดีนั้น พราหมณ์คหบดีอีก 1 นหุต แสดงตนเป็นอุบาสก” ในการเผยแผ่โดยวิธีมุขปาฐะนี้ ประสิทธิผลจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของผู้แสดงและของผู้ฟังด้วย ผลกระทบของวิธีการมุขปาฐะ คือ การเปลี่ยนแปลงความคิดของคนจำนวนมาก หากไม่มีการเตรียมการณไว้ล่วงหน้า ก็อาจจะรับมือกับคนจำนวนมากไม่ได้ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2547, หน้า 50)

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เป็นอย่างไร

1.2.2 พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เป็นอย่างไร

1.2.3 นำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

1.3.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

1.3.3 เพื่อนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

1.4 สมมติฐานการวิจัย

1.4.1 ลักษณะของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะที่แตกต่างกัน

1.4.2 ลักษณะของพระสงฆ์ที่แตกต่างกันมีทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะที่แตกต่างกัน

1.4.3 ลักษณะของพระสงฆ์ที่ต่างกัันมีความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะแตกต่างกัน

1.4.4 ลักษณะของพระสงฆ์ที่ต่างกัันมีพฤติกรรมน้าการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะไปใช้ในชีวิตแตกต่างกัน

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 พระสงฆ์ หมายถึง ผู้สละการครองเรือน ครองทรัพย์ที่ออกบวช และถือวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธองค์เพื่อยังให้ตน และผู้อื่นรู้แจ้งในธรรม

1.5.2 มุขปาฐะ หมายถึง การศึกษาการเรียนรู้แบบเก่า สมัยที่หนังสือหายาก จำต้องอาศัยการท่องบ่นทรงจำแบบปากเปล่าหรือแบบปากต่อปากเป็นพื้น แม้พระไตรปิฎกก็ทรงจำกันมาแบบมุขปาฐะนี้ โดยมีการสวดสาธยายพร้อม ๆ กัน เท่ากับสอบทานกันไปในตัว แม้ปัจจุบันการสวดมนต์ของพระในพิธีต่าง ๆ ก็สืบเนื่องมาจากแบบมุขปาฐะนี้

1.5.3 ทศนคติ หมายถึง ความรู้สึกและความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะและการสื่อสารเพื่อการสืบทอดการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะ

1.5.4 ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถของพระสงฆ์ในการจดจำการเรียนการสอนรวมทั้งการแปลความ ตีความ สรุปความและขยายความจากเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะและสามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นทราบตามที่ได้เรียนรู้มาจากแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร

1.5.5 พฤติกรรม หมายถึง กริยาอาการที่แสดงออกหรือปฏิบัติการโต้ตอบที่มีต่อการเรียนการสอนแบบมุขปาฐะไปใช้ในชีวิตประจำวัน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 เข้าใจถึงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

1.6.2 นำไปพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะให้สอดคล้องกับพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

1.6.3 สามารถสรุปการเรียนการสอนฉบับมุขปาฐะในมิติการสื่อสารของพระสงฆ์ในการเรียนการสอนทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ

1.6.4 สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลทางการวิจัยทางด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 2.2 แนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยคำพูดใช้วิธีมุขปาฐะ
- 2.3 แนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร
- 2.4 แนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.5 แนวคิดการส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

2.1.1 ยุทธศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลนั้น เป็นการเผยแพร่ที่มีการดำเนินงานมาอย่างมีแบบแผนและมีระบบจึงทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงจวบจนถึงปัจจุบัน อาจทำให้ดูเหมือนว่ามีความสมบูรณ์พร้อม จนอาจทำให้ละเลยที่จะศึกษาค้นคว้าศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับเทคนิควิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อนำมากำหนดนโยบายวางแผนงานการเผยแพร่และ ปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผู้เผยแพร่ควรกำหนดยุทธศาสตร์ที่มีแผนงานโครงการและกิจกรรมการเผยแพร่อย่างเป็นระบบ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การเผยแพร่ในโครงการฝึกอบรม พระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ซึ่งสรุปความได้ว่า “การเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นความรู้ความสามารถมีด้วยกันทั้งนั้น แต่ไม่บรรลุผลตามที่ต้องการอาจเกี่ยวกับปัญหาด้านยุทธศาสตร์ จึงทำให้มีปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ มากบางท่านเทศน์ดีสอนดีก็ยังไม่ได้ไม่ประสบความสำเร็จจึงต้องหันมามองกันดูว่าเป็นเพราะอะไร ฉะนั้นก่อนที่จะไปเผยแพร่จริง ๆ จะต้องทำการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนวางแผนทั้งหลายทำกันมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ทำการวิเคราะห์ชนิดนี้ซึ่งเรียกว่า SWOT analysis คือการวิเคราะห์สถานการณ์ 4 ด้าน” มีดังนี้

1. จุดแข็ง (S = Strength) ได้แก่ เวลาที่จะไปในพื้นที่ใดต้องหาข้อมูลให้ได้ก่อนว่าพื้นที่นั้นมีอะไรเป็นจุดแข็งที่ทำให้เราน่าจะทำงานก้าวหน้าไปด้วยดี
2. จุดอ่อน (W = Weakness) ได้แก่ ข้อด้อยต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานไม่ก้าวหน้า เช่น เรื่องภาษาและการบริหารจัดการ
3. โอกาส (O = Opportunity) ได้แก่ ข้อเด่นที่เป็นตัวกระตุ้น หรือเป็นสิ่งทู่ทวยให้เกิดการอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง อยากพิสูจน์
4. สิ่งคุกคาม (T = Threat) ได้แก่ ส่วนที่เกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจส่งผลเสียต่อการปฏิบัติงานในระยะยาวเช่น บุคลากรผู้อุทิศตนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังมีน้อย และไม่มีการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่อง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555, หน้า 66-67) นอกจากนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมมจิตโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสตร์ การเผยแผ่ในมิติแห่งเศรษฐศาสตร์ ว่า “การประกันคุณภาพมี 4 อย่างเรียกว่าปัจจัย 4 ในการที่เราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้งจะต้องมี 4 ขั้นตอนด้วยกันถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน 4 ขั้นตอนนี้ดูแลอย่างครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของเราก็จะมีคุณภาพเป็นที่น่าเชื่อถือต้องมีปัจจัย 4 อย่าง คือ

- 1) Input ปัจจัยนำเข้า
- 2) Process ปัจจัยกระบวนการ
- 3) Output ปัจจัยผลิต
- 4) Impact ปัจจัยผลกระทบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ตัวป้อน เวลาไปสอนธรรมต้องมีธรรมเป็นตัวป้อนเปรียบเทียบกับการผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศ ตัวป้อนของโรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงานและสับปะรดที่ลงทุนไปซื้อเข้ามาป้อนเข้าไปในโรงงานมันก็จะเข้าไปในกระบวนการผลิตในปัจจัยกระบวนการ (Process) เมื่อผลสับปะรดมาถึงโรงงานฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้างฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋องแล้วก็ปิดกระป๋องผลผลิตออกมา เช่นจะให้หวานเท่าไรแล้วก็ไม่เสียไม่เน่าแล้วก็สับปะรดสวยทุกชิ้นเรียกว่า ปัจจัยผลผลิต (Output) มีแบรนด์เนมดีมีตรามียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อหีบห่อสวยลูกค้าขึ้นชอบ แพงเท่าไรก็ซื้อพูดจากปากต่อปากราคาสินค้าก็ขึ้นนี่เรียกว่า Impact คือผลกระทบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจัยนำเข้ก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอน เราอ่านหนังสือมาทีเล่ม เราอ่านมาก ฟังมาก ดีความ ธรรมะเรา

เตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอปัจจัยกระบวนการก็คือวิธีการนำเสนอวิธีการเทศน์วิธีการเผยแผ่มีสื่ออุปกรณ์ผลผลิตที่ออกมา Output ก็คือคนฟังอยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป ผลกระทบ Impact ที่ตามมาคือจากปากต่อปากพูดถึงเราว่า เทศน์ดีมีชื่อเสียงผู้ฟังเกิดความเลื่อมใส และปฏิบัติตามคำสอนได้มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีเหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ”

(พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548, หน้า 42-45) สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ทันยุคสมัยใหม่นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เผยแผ่จะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับศาสตร์สมัยใหม่หรือศึกษา หารูปแบบวิธีการการเผยแผ่เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับคนรุ่นใหม่ในสมัยปัจจุบัน เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนออกไปเผยแผ่ ดังที่ขุนวุกกล่าวว่า “รู้เขารู้เรา ร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง” คุณสมบัติของนักเผยแผ่คุณสมบัติของนักเผยแผ่ในเบื้องต้นนั้นสามารถพิจารณาได้จากหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยธรรมของ สัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของคนดีที่เรียกว่าหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ฉัมนัญญาตา รู้จักธรรม คือ รู้หลักธรรมคำสอนรู้จักเหตุ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์รู้จักแห่งธรรมดารู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผลและรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผลเช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้างรู้ว่าจะต้องทำเหตุอันนี้ ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้น ๆ เป็นต้น

2. อตฺตัญญาตา รู้จักอรรถ หรือประโยชน์รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมายรู้ความมุ่งหมายรู้ประโยชน์ที่ประสงค์รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่า หลักธรรมหรือภาชิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไรหลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไรเมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นต้น

3. อตฺตัญญาตา รู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้นว่า โดยฐานะภาวะเพศกำลังความรู้ความสามารถความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไรอย่างไรแล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไข ปรับปรุงต่อไป

4. มัตตัญญาตา รู้จักประมาณ คือ ความพอดีเช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น

5. กาลัญญาตา รู้จักกาลคือรู้กาลเวลาอัน เหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจการหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกรต่าง ๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลาให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. ปริสัจญญาตา รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อ

ชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้เป็นต้น

7. บุคคลัญญูตาฐักบุคคล คือความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่จะใช้จะตำหนิยกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไรเป็นต้น นอกจากนี้คุณสมบัติของผู้เผยแผ่หรือผู้สอนต้องมีความกรุณาที่แสดงออก ในทางการอบรมสั่งสอนย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผลผู้สอนอย่างที่เรียกว่าองค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี 7 ประการ ดังต่อไปนี้ 1. ปิโย เป็นผู้นำรักในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม 2. ครุ เป็นผู้ที่เคารพในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย 3. ภาวนีโย เป็นผู้นำยกย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง 4. วตตา เป็นผู้ที่รู้จักพูดคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี 5. วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ อยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ 6. คัมภีรณจกถกตตา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้ 7. โนจภูฐานะ นิโยชเย ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545, หน้า 287, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545, หน้า 26-27)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คุณสมบัติของนักเผยแผ่ตามหลักแนวทางของสัปปุริสธรรม 7 ประการ และองค์คุณของกัลยาณมิตรทั้ง 7 ประการดังกล่าว จัดเป็นคุณสมบัติที่ควรมีพร้อมในตัวบุคคลหรือผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการที่นักเผยแผ่จะเข้าถึงบุคคลต่าง ๆ ได้นั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาหลักธรรมนี้ไว้และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักธรรมให้เข้าถึงกลุ่มผู้คนต่าง ๆ และก่อให้เกิดความสงบร่มเย็น ความเจริญรุ่งเรืองในสังคมหลักธรรมเพื่อการเผยแผ่ของพระธรรมทูต การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นนอกจากพุทธบริษัทหรือพุทธศาสนิกชนแล้ว พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักและผู้ที่จะนำหลักธรรมไปเผยแผ่นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจและมีความรู้หรือหลักธรรมสำหรับผู้เผยแผ่ หรือที่เรียกว่า “ธรรมทูต” ซึ่งหลักธรรมเพื่อการเผยแผ่ของพระธรรมทูตมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พระธรรมกถึก พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายหากภิกษุแสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่ายเพื่อคลายกำหนดเพื่อดับขราและมรณะควรเรียกได้ว่า “ภิกษุเป็นธรรมกถึก” หากภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่ายเพื่อคลายกำหนดเพื่อดับขราและมรณะควรเรียกได้ว่า “ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” ธรรมกถึก หมายถึงผู้กล่าวสอนธรรมผู้แสดงธรรมหรือธรรมของนักเทศน์ซึ่งจะต้องมีองค์ธรรม 5 ประการ เป็นธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นต้องตั้งไว้ในใจคือ 1. กล่าวความไป

ตามลำดับ คือแสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยาก ลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ 2. ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจคือชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนแต่ละแง่แต่ละ ประเด็น โดยอธิบายขยายความยกเยื้องไปตามแนวเหตุผล 3. แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตาคือ สอนเขา ด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา 4. ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อำิส คือ สอนเขามีใช้เพราะ มุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือ ผลประโยชน์ตอบแทน 5. แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่นคือ สอนตามหลัก ตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรมแสดง ธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น 2. พหูสูต มีองค์ 5 ในมงคล 38 ประการความเป็นพหูสูตเป็นมงคลข้อที่ 7 หมายถึงผู้ที่มีความรอบรู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมามากได้ยินได้ ฟังได้อ่านมา มาก ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จะนำไปสู่แสงสว่างแห่งปัญญาได้ทำให้เกิดความรู้สำหรับ บริหารงานชีวิตและเป็นกุญแจไขไปสู่ลาภยศสรรเสริญสุขและ ทุกสิ่งที่เราปรารถนา

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมให้ความหมายว่า พหูสูต คือ ผู้ได้ยินได้ฟังมา มากทรงจำ ธรรมและรู้ศิลปะวิทยาการมาเล่าเรียนมากศึกษามากคัมภีร์คัมภีร์คุณสมบัตินี้ทำให้ได้ชื่อว่า เป็นพหูสูตหรือผู้ได้เรียนมากหรือคัมภีร์คัมภีร์ มี 5 ประการ ประกอบด้วย

- 2.1 พหูสูต-ฟังมากได้ระดับเล่าเรียนไว้มาก
- 2.2 ธตา-จา ได้จับหลักหรือสาระได้ทรงจำความไว้มั่นยำ
- 2.3 วจสาปริจิตา-คล่องปากคือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนคล่อง
- 2.4 มนสาอนุเปกขิตา-เพ่ง ขึ้นใจคือใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจนึกถึงครั้งใดก็ ปรากฏเนื้อความสว่างชัด

2.5 ทิฏฐิยาสุปฏิวิธา-ขับได้ด้วยทฤษฎีหรือแทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ มีความเข้าใจ อย่างลึกซึ้งมองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล “ถ้าบุคคลมีสุตตะมากตั้ง มั่นอยู่ในศีล บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขา โดยส่วนสองคือโดยศีลและโดยสุตตะใครเล่าควรจะติ เตียนบุคคลผู้เป็นพหูสูตผู้ทรงธรรมมีปัญญา เป็นพุทธสาวก ผู้เป็นประจักษ์แห่งทองชมพูนั้นได้แม้ เหล่าเทพเจ้าก็ย่อมชมเชยถึงพรหมก็สรรเสริญ” วิธีฝึกตนให้เป็นพหูสูต 1. ฉลาดเลือกเรียนแต่สิ่งที่ควร 2. ตั้งใจเรียนวิชาที่ตนเลือกแล้วอย่างเต็มความสามารถ 3. มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาหาความรู้ เพิ่มเติมอยู่เสมอ 4. ต้องการความรู้ทางธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลกด้วย 5. เมื่อเรียนแล้วก็จำไว้ เป็นอย่างดีพร้อมที่จะนำความรู้ไปใช้ได้ทัน อานิสงส์การเป็นพหูสูต 1. ทำให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ 2. ทำให้ได้ความเป็นผู้นำ 3. ทำให้แก้แค้นล้างอายในทุกที่ทุกสถาน 4. ทำให้บริบูรณ์ด้วยลาภยศ สรรเสริญสุข 5. ทำให้ได้รับคำชมเชยได้รับความยกย่องเกรงใจ 6. เป็นสหชาติปัญญาติดตัวข้ามภพ ข้ามชาติไปไม่มีใครแย่งชิงได้ 7. เป็นพื้นฐานของศิลปะและความสามารถอื่น ๆ ต่อไป 8. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้โดยง่าย (ส .นิ. (ไทย) 16/16/ 25, อัง.ปญจก. (ไทย) 22/ 82/129) (พระธรรมปิฎก

(ป.อ.ปยุตโต), 2546, หน้า 171)

ดังนั้นหลักธรรมของพระธรรมทูตดังกล่าวทั้งหลักธรรมกถิกและพหุสูตนั้น เป็นหลักธรรมที่ผู้เผยแผ่ ควรศึกษาน้อมนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อรักษาองค์ธรรมแห่งการเป็นผู้เผยแผ่โดยยึดแบบอย่างการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นครูผู้เป็นเลิศในการสั่งสอนและเผยแผ่ศาสนาทรงมีหลักการแนวทางและวิธีการสั่งสอน ที่เน้นประโยชน์ของผู้ฟังและการปฏิบัติให้ดูทรงเป็น “ต้นแบบ” ของการประกาศพระพุทธศาสนาให้แก่พุทธสาวก และผู้ทำหน้าที่ “เผยแผ่ธรรมะและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา” เพื่อประโยชน์สุข แก่มหาชนตามพุทธประสงค์ของพระองค์ได้น้อมนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติมาโดยตลอด ระยะเวลาากฎ 2,600 ปี ที่ผ่านมา พุทธบริษัททั้งหลายต่างก็พยายามทำหน้าที่ในการปฏิบัติตนและ สืบทอดพระธรรมคำสั่งสอนเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ทั้งในแง่ปริยัติปฏิบัติ และปฏิเวธ ทั้งในรูปแบบการอบรมสั่งสอนการศึกษาเล่าเรียนการฝึกฝนปฏิบัติและน้อมนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางแห่งการดับทุกข์มาจนถึงปัจจุบัน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายดังนี้ คำว่าเผยแผ่เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ขยายออกไปหรือขยายออกไปส่วนคำว่าเผยแพร่นั้น เป็นคำกริยา หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย

ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัตของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดีสุรเตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายว่า

“เผยแผ่ ในคำวัตใช้เป็นหลักในความหมายว่าทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น ซึมซาบกระจายไป เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่พระธรรม องค์การเผยแผ่ส่วน เผยแพร่ใช้ในความหมายว่า ประกาศโฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัส ทางตา หู เป็นต้น เช่น ใ้ว่าการเผยแผ่ศาสนาสามารถทำได้หลายวิธีเช่น เผยแพร่ไปตามสื่อต่าง ๆ หรือเผยแพร่ทางวิทยุทีวี เป็นต้น”

โดยนัยนี้จึงสรุปได้ว่า คำว่า “เผยแผ่” และคำว่า “เผยแพร่” มีความหมายต่างกัน กล่าวคือ คำว่า เผยแผ่ หมายถึงการเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็นแต่เป็นการเปิดเผยสิ่งที่ดีที่ประเสริฐ สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจิตใจของคนเรา เช่น เปิดเผยประกาศหลักพระธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐ บริสุทธิ์ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บุคคลทั่วไปยังไม่รู้จักให้ได้รู้จักยังไม่เข้าใจให้ได้เข้าใจและยังไม่เข้าถึงให้ได้เข้าถึง เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า ติแผ่ซึ่งใช้ในทำนองประจักษ์ คือ เปิดเผยสิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่ไม่ดีที่ถูกปกปิดหรือเปิดโปงสิ่งที่ลึกลับ ซบซ้อน ซ่อนงำอำพรางความชั่วร้ายให้คนได้รู้ได้เห็น ส่วนคำว่า “แผ่” มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่นคำว่า แผ่เมตตา

แผ่ความสุขช่วยเหลือพ่อแม่ เป็นต้น (พระมหาศรีพยัคฆ์ กงพาน, 2562)

ส่วนคำว่าเผยแพร่ หมายถึง การทำให้ขยายหรือการทำให้กระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้นไม่ได้ปกปิดแต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัด เมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้าง ก็จะใช้คำว่าเผยแพร่ และคำนี้มักใช้กับ สิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าวแพร่เชื้อ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อจะประกาศเปิดเผยหลักพระธรรมวินัย หรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นหลักปฏิบัติดีหลักปฏิบัติชอบที่ทำให้คนเราได้รับประโยชน์สุขทั้งในอภิปุณฺณชาติและอภิปุณฺณชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน จึงสมควรอย่างยิ่งที่ใช้คำว่า “เผยแผ่ พระพุทธศาสนา” ซึ่งเหมาะสมกว่าใช้คำว่า “เผยแพร่งพระพุทธศาสนา” การเผยแผ่งพระพุทธศาสนาในที่นี้ หมายถึงการนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐอันเป็น ธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติอุดมการณ์หลักการและวิธีการในการเผยแผ่งพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ ในสถานการณ์ปัจจุบันการที่จะหาทางให้คนเรานับถือศาสนาหนึ่งศาสนาใดเป็นเรื่องที่ต้องใช้วิธีการเผยแผ่งชักจูงหรือมีผลประโยชน์เข้าล่อ จึงจะมีคนนิยมหันมานับถือกันมากขึ้น ๆ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงใช้วิธีการเผยแผ่ง คือการประกาศแต่สิ่งที่ดีที่ช่อบให้ทราบ โดยไม่คำนึงว่าจะมีใครหันมานับถือให้เป็นเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคลจึงมีพุทธศาสนิกชนบางท่านเป็นห่วงในเรื่องนี้ต้องการและพยายามใช้วิธีการเผยแผ่งแทนการเผยแผ่งพระพุทธศาสนา ศาสนาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เผยแผ่งโดยวิธีการชักจูงบังคับขู่หรือเอาผลประโยชน์เข้าล่อ เช่นการจัดการศึกษาให้ให้การสงเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อให้คนนิยมเห็นดีเห็นงามหันมานับถือ หรือมีความเกรงกลัวหันมานับถือแม้ในปัจจุบันจะมีลัทธิใหม่ ๆ ที่ไม่ใช้วิธีการขู่บังคับ ให้คนเรานับถือแต่ก็ไม่พ้น ที่จะใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อวิธีการตลาดให้ความสนุกสนานบันเทิงต่าง ๆ โดยผู้เผยแผ่งเข้าไปถึงตัวถึงบ้าน พูดเข้าชี้ให้ยอมรับนับถือบ้าง ซึ่งทำให้มีคนหันไปยอมรับนับถือเป็นจำนวนมากขึ้น ๆ เช่นกันแต่พระพุทธศาสนายังคงรักษารูปแบบการประกาศหลักธรรมอันเป็นสัจจะแห่งชีวิตให้ทราบ สดแล้วแต่อุปนิสัยของแต่ละคนว่าจะรับนับถือทำตามหรือไม่ทำตาม ซึ่งตรงกับความหมาย ของคำว่าเผยแผ่ง จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่มิอุปนิสัยดีชอบดีตามการโฆษณาชวนเชื่อ และ ผลประโยชน์ที่เขลล่อล่ทั้งพระพุทธศาสนา หันไปนับถือศาสนาที่เผยแผ่งด้วยรูปแบบนั้น ๆ ไปเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่าการใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อก็ดีกว่าเอา ผลประโยชน์มาล่อก็ดีเป็นวิธีการแยบยลแอบแฝงหวังผลตอบแทน เพราะในโลกนี้เป็นไปไม่ได้เลยที่คนเราซึ่งยังเป็นปุณฺณชนที่หนาแน่นด้วยกิเลสจะให้อะไรแก่ใครเปล่า ๆ โดยไม่หวัง

ผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งไม่ใช่วิสัยปุถุชน ถึงแม้ว่าองค์การศาสนาหรือลัทธิอื่น ๆ จะร่ำรวยมีทุนทรัพย์มากมายมหาศาลถ้าเอาสิ่งของมาแจกให้คนจำนวนมากและตลอดไปโดยไม่หวังผลตอบแทนก็คงจะเป็นไปไม่ได้ อาจจะมีบ้างที่บางคนยอมรับนับถือศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ ไปด้วยความหลงพอรู้สึกตัวพอรู้ความจริงก็ถอยหนีบางครั้งก็เกิดการทะเลาะก่อการวิวาททำร้ายกันในระหว่างผู้นับถือศาสนาหรือ ลัทธิเดียวกันก็เพราะในตอนที่ไม่ได้ใช้เหตุผลทั้งผู้เผยแพร่และผู้รับนับถือนั้นเอง กล่าวสำหรับพระพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นในโลกมีอายุยืนยาวมาได้ถึง 2553 ปี นับแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และประกาศพระศาสนาเผยแผ่พระพุทธธรรม แม้ในบางคราวจะถูกย่ำยีจากการเผยแพร่ของศาสนาอื่นหรือ อยู่ในยุคที่พวกคนต่างหลงใหลกระแสวัตถุนิยม จนลดจำนวนผู้นับถือลงไปแต่ด้วยอำนาจแห่งเหตุผลและสัจธรรมความจริงที่จริงแท้แน่นอนในพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวได้นานกว่าหลาย ๆ ศาสนาในโลกอย่างไรก็ตาม การจะทำให้คนที่ยังไม่นับถือให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา หรือทำคนที่นับถืออยู่แล้วให้มีความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงยิ่งขึ้น จะต้องคงหลักการเผยแผ่ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของพระพุทธศาสนา แต่อาจเปลี่ยนวิธีการปลีกย่อย ๆ บางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศสภาพสังคม สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ในการเทศน์การสอนศีลธรรมแก่เด็กนักเรียนชั้นประถม ควรใช้อุปกรณ์มีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมาก แต่หากเทศน์กับนักเรียนมัธยม ควรเพิ่มด้านเหตุผลและเนื้อหาของหลักธรรมมากขึ้นกับนักเรียนนักศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมควรเน้นหลัก เหตุผลและปรัชญาที่ลึกซึ้งมากขึ้นตามลำดับอายุและวุฒิภาวะของผู้เรียน ผู้รับการเผยแผ่หลักธรรม เป็นต้น ในการนี้จึงต้องมีการส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ให้มั่นคงและแพร่หลายยิ่งขึ้น โดยควรถวายเป็นอภิมงคลแด่พระสงฆ์ให้มีความสะดวกในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง แนวคิดของการเผยแผ่จัดเป็นกระบวนการเผยแผ่ (Propagating Process) เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตการเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลายช่องทางได้แก่การพูดคุยการโฆษณา ประชาสัมพันธ์การจัดอบรมการแจกเอกสารการนำข่าวสารการชักชวนให้เข้าร่วมกิจการการเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น (พระมหาศรีพัญญ์ กงพาน, 2562)

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541 น. 97) ได้บรรยายเรื่องพุทธวิธีในการสอนสรุปได้ว่านักปราชญ์ทั้งหลายและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพยกย่องและบูชาพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็น นักการสอนที่ยิ่งใหญ่ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนได้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีเพราะพระองค์มีคุณสมบัติผู้สอน เช่นด้านบุคลิกภาพคือพระวรกายสง่างามและพระสุรเสียงไพเราะโน้มน้าวให้ผู้ฟังอยากฟัง

ด้านคุณธรรม พระองค์มีทั้งพระปัญญาคุณพระวิสุทธิคุณและพระกรุณาคุณและลีลาการสอนคือแจ่มแจ้งจูงใจ หาญกล้าและร่าเริงวิธีการสอนของพระองค์พระองค์ใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ เช่น แบบสนทนาแบบบรรยายแบบตอบปัญหาและแบบวางกฎข้อบังคับส่วนกลวิธีและอุบายประกอบการสอน เช่น การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาการใช้อุปกรณ์การสอนการทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษาเล่นคำและใช้ในความหมายใหม่อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาสความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการการลงโทษและให้รางวัลกลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าพุทธวิธีการสอนที่พระองค์นำมาใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วประเทศอินเดียเพราะสมัยที่พระองค์เสด็จอุบัติในยุคที่ชมพูทวีปเป็นถิ่นนักปราชญ์มีเจ้าลัทธิ มากมายต่างก็ถือว่าลัทธิของตัวเองดีที่สุดทั้งนั้น เช่นครูทั้งหกเป็นต้น

คำสอนของพระองค์ขัดแย้งกับคำสอนเดิมและความเชื่อถือของคนในยุคนั้น เช่นเรื่องวรรณะ 4 นอกจากนั้นขอบเขตการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ก็กว้างขวางคือเสด็จไปสั่งสอนประชาชนซึ่งมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน ตามแคว้นแคว้นต่าง ๆ ทรงสอนคนเหล่านั้นให้เข้าใจและยอมเป็นศิษย์ของพระองค์นับแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาทีเดียว

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (2537 น.126) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่า เป็นการเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขาที่เรียกว่า “ชี้ทางบรรเทาทุกข์ชี้สุข เกษม ศานต์ชี้ทางพระนฤพานอันพ้นโสภวิโยคภัย” การจะไปจุดจิตวิญญาณของชาวบ้านจะต้องศึกษาสื่อสาร หลักการให้เข้าใจนักเผยแผ่ต้องมีข้อมูลประกอบโดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ 1) ต้องมีคำคม นิด 2) ต้องมีสุภาษิตหน่อย 3) ให้ร้อยต้องมีคำกลอน 4) ไม่ม่วงนอนต้องมีคำชาขัน

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) (2549 น.48) ได้รวบรวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับเผยแผ่พระพุทธศาสนาผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบทความเรื่องพระพุทธศาสนา กับการพัฒนาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความเปลี่ยนแปลงทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไปคือเมื่อประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศให้เท่าทันอารยธรรมตะวันตกในช่วง 100 ปีที่ผ่านมาประเทศชาติได้พัฒนาตามตะวันตก ความสำคัญของวัดก็เริ่มลดลงเรื่อย ๆ บทบาทเด่น ๆ ของวัดเช่นการจัดการศึกษาเมื่อก่อนการศึกษาเริ่มที่วัดทั้งนั้นได้ถูกเปลี่ยนจากวัดเป็นผู้นำในการศึกษาบทบาทนี้กลายเป็นหน่วยงานรัฐบาลและเอกชนเป็นผู้นำไปการรักษาพยาบาลการทำสมุนไพรเป็นหน้าที่ของสถานอนามัยและโรงพยาบาลไป การตัดลินคี่ข้อพิพาทต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรมเป็นต้นทั้ง ๆ ที่บทบาทเหล่านี้ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้นำทั้งสิ้น

2) การฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน เมื่ออารยธรรมตะวันตกการศึกษาแผนใหม่การ

พัฒนาสมัยใหม่สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้ามีการแพร่หลายในสังคมไทยสังคมก็เกิดผลกระทบทุกด้านและสังคมไทยมีวัฒนธรรมรับมากกว่า และนำมาใช้โดยไม่ปรับเปลี่ยนเข้ากับสภาพสังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ก็ถูกกระทบลดบทบาทที่มีอยู่ไปด้วยอย่างไรก็ตามวัดต่าง ๆ ก็พยายามแก้ปัญหา และได้แก้ไขปัญหานั้นมี 3 ลักษณะคือ 1. แก้ด้วยกำลังและความพยายามของวัดเอง เช่น วัดใหญ่ ๆ มีวัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดไร่ขิงและวัดโสธรวราราม เป็นต้น ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อเยาวชนเช่นโรงเรียน พุทธศาสนาวินิจฉัย การช่วยเหลือประชาชนด้านสังคม สงเคราะห์มอบทุนการศึกษาสร้าง สาธารณประโยชน์ด้วยการอุดหนุนจากประชาชน 2. ร่วมมือกับรัฐ เพื่อแก้ปัญหาได้แก่คณะสงฆ์ทำโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก เช่นโครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริกโครงการสาธารณสุขมูลฐานโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น โครงการเหล่านี้คณะสงฆ์ร่วมมือกับรัฐ 3. ได้ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการแก้ปัญหา เช่น ร่วมกับมูลนิธิเอเชียในการจัดกลุ่มประสานงานการพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดอบรมตามโครงการอบรม พระสงฆ์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมมือกับมูลนิธิหมอชาวบ้านจัดอบรม พระสงฆ์ด้านอนามัยทั้งเหนือและหนกลางและจัดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในท้องถิ่น ชนบทร่วมกับมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ เป็นต้น

3) พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่พัฒนาสังคมเมื่อประมวลแล้วมี 3 ประการ ด้วยกัน คือ 1. เป็นผู้นำทางด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์บทบาทของพระสงฆ์เหล่านี้จะเห็นได้ชัดเจนคือการเกิดขึ้นของคณะธรรมทานไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีเมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยการนำของท่านพุทธทาสการเปิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกายจนถึงสมัยอาจารย์มั่น ภูริทัตโตและสำนักปฏิบัติธรรมสายมหานิกายคือของหลวงพ่อชาวดอนองป่าพงจังหวัดอุบลราชธานีการเกิดขึ้นของสำนักกรรมฐานแบบยุบหนอพองหนอซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ. 2493 อันมีต้นแบบมาจากประเทศพม่าต่อมาก็มีการปฏิบัติธรรมกายแบบสัมมาอะระหังของหลวงพ่อสดวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร 2. เป็นผู้นำทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สถาบันสงฆ์ได้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา มาตลอดโดยเฉพาะเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาจากชนบทที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐก็ได้อาศัยการเพาะบ่มฝึกฝนอบรมจากสถาบันศาสนาเช่นการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดได้แก่การศึกษาแผนกบาลี-นิกธรรมและการศึกษาแผนใหม่ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่งคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงทำให้เกิดผู้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาได้เป็นกำลังของพระศาสนาและช่วยเหลือสังคมประเทศชาติเป็นอย่างมาก 3. เป็นผู้นำด้านการพัฒนาชนบทพระสงฆ์ทำหน้าที่ลักษณะเช่นนี้ทั่วประเทศแบ่งได้ 2 ประเภท

ก. การตั้งมูลนิธิศึกษาพระสงฆ์ได้อุทิศชีวิตเพื่อยกฐานะการศึกษาของชาวบ้านใน

ชนบท มีจำนวนมากยกตัวอย่างเช่น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (พุทธสาลีโว) วัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนศรีธรรมราชศึกษาพระเทพกวี (ปัจจุบันพระพุทฺธพจนวราภรณ์วัดเจดีย์หลวง) วัดป่าตาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษาและพระธรรมญาณมุนี (พระพุทฺธวรญาณ) วัดกวีศารามจังหวัดลพบุรีได้ตั้งโรงเรียนการกุศลชื่อโรงเรียนวินิตศึกษาเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงโด่งดังการที่พระเถระได้ทำงานเหล่านี้ถือว่าเป็นการเผยแผ่เชิงรุกที่เรียกว่าศึกษาสงเคราะห์

ข. การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชนงานส่วนนี้พระสงฆ์ในภาคต่าง ๆ ได้ช่วยเหลือประชาชนเป็นอย่างมากเช่นพระพุทฺธพจนวราภรณ์วัดเจดีย์หลวงได้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบทเพื่อเป็นการขยายโครงการเกษตรพัฒนาและเมตตาณารีเพื่อเตรียมคนพัฒนาชนบท กลุ่มพระสงฆ์พัฒนาเช่นพระสมุห์เฉลิมวิฑิตส์โลผู้สร้างหมู่บ้านปลอดอบายมุขที่โนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมากลุ่มสหธรรมเพื่อ การพัฒนาเพื่อช่วยเหลือการพัฒนาชนบท เช่นพระครูพิพิธประชานาถวัดสามัคคีบ้านท่าสว่างจังหวัดสุรินทร์เป็นแกนนำชาวบ้านด้วยการตั้งสหกรณ์ร้านค้าธนาคารข้าวและเกษตรแบบผสมผสานพร้อมกับพัฒนาจิตใจชุมชนไปด้วยกิจกรรมลักษณะพัฒนาชนบทเช่นนี้พระสงฆ์ในชนบททำกันมากประชาชนทั่วไปทราบน้อยและท่านทำเองเงียบ ๆ รู้เฉพาะกลุ่มงานที่ท่านทำเป็นส่วนใหญ่งานลักษณะเช่นนี้ทางคณะสงฆ์ถือว่าเป็นงานเผยแผ่เชิงรุกประเภทสาธารณสงเคราะห์

ประเวศ วะสี (2540) (น.73-74) ได้กล่าวถึง ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยไว้ในหนังสือพระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคมว่าพระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งและไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบันและมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมากสมควรที่รัฐบาลและทางคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มาก และได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของสงฆ์ว่าควรเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่คือ 1) เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ 2) เรียนรู้เข้าใจสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน 3) เรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจคนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือที่เรียกว่าอนุศาสนีปาฏิหาริย์นั่นเองในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย (พระมหาศรีพยัคฆ์ กงพาน, 2562)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือกระบวนการสื่อสารข้อมูล คำสอนและการโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงสาระและสามารถปฏิบัติตนได้ ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้นบุคคลสามารถทำได้โดยผ่านสื่อมวลชนสื่อบุคคลสื่อโทรทัศน์และสื่อกิจกรรม

ศาสนาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อค่านิยมที่ลึกซึ้งการยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเพราะฉะนั้น การเผยแผ่ต้องทำอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไปและรูปแบบวิธีการเผยแผ่ต้องเหมาะสมและทันสมัย

2.2 แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยคำพูดใช้วิธีมุขปาฐะ

การเผยแผ่คือการทำให้ขยายออกไปการทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธ ศาสนาไปประพฤติปฏิบัติมีหลักการใหญ่ๆ ดังนี้

1. หลักประโยชน์ 3 การประกาศพระพุทธ ศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชน เป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรง ประทาน โอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไป ประกาศพรหมจรรย์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงแสดง ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงาม ในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและ พยานชนะอันบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง” (Tipitaka 4/2/40)

2. หลักไตรสิกขา หลักการที่สำคัญ อีกประการคือไตรสิกขาคือสิ่งที่เรียกว่าความงาม ในเบื้องต้น ได้แก่ศีลงามในท่ามกลาง ได้แก่สมาธิ งามในที่สุด ได้แก่ ปัญญา ปราภฏในพระดำรัส ที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นแรก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟังได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา

3. ศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธเจ้า ถือหลักว่ามนุษย์เป็นผู้ฝึกได้มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดงการมองเช่นนี้เป็นมุมมองที่ศักยภาพทางปัญญา ของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างในด้านทางร่างกายซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่งการมอง มนุษย์ทุกคนที่จิตใจมากกว่ามองรูปลักษณะที่แสดงออกมาภายนอก อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพุทธวิธีในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระองค์เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคล มีระดับสติปัญญาน้อยพระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้ว ก็จะปรับใช้อีกวิธีเพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงและวางรากฐาน แก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศธรรมของพระองค์ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า มหามกุฏราชวิทยาลัย (ช่วง วรปุณฺณโย), 2540)

2.2.1 วิธีการในการเผยแผ่ที่ถือว่าเป็นหลักสากล

ตามแนวทางของพระพุทธองค์คือ

1. วิธีการที่ 1 อนุปวาโท ไม่ว่าจะร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่าพระพุทธศาสนาดีอย่างไร
2. วิธีการที่ 2 อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลักอหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญา ในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง
3. วิธีการที่ 3 ปาฏิโมกฺเขจสวโร มีความ สำรวมในศีลและมารยาทให้ดี
4. วิธีการที่ 4 มตตถนฺนตา จ ฆตตสมิ รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอยปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น
5. วิธีการที่ 5 ปนตถยจสยนาสนํ นังนอน ในที่สงบนักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ
6. วิธีการที่ 6 อธิจิตเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิตต้องหมั่นฝึกสมาธิ เพราะสมาธิคือแก่นของการได้บรรลุผลนิพพาน จะเห็นได้ว่าสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงการเผยแผ่ ถ้าพิจารณาจากวิธีการเบื้องต้น จะสอดคล้องและมีเนื้อหาสำคัญในการใช้เผยแผ่ ดังนี้ 1. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่ายเข้าใจกันอยู่แล้วไปยังสิ่งที่รู้เห็นได้ยากหรือยังไม่เข้าใจ เช่น สอนหลักอริยสัจ 4 ทรงนำเอาทุกข์เป็นตัวปัญหาขึ้นแสดงก่อน เพราะเห็นได้ง่ายเข้าใจง่าย จากนั้นก็สาวไปหาเหตุของทุกข์แล้วโยงเข้าถึงการดับทุกข์ พร้อมบอกหนทางว่าจะดับทุกข์ได้อย่างไร 2. สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ การสอนเรื่องจริงที่เคยรู้ไปสู่อะไรที่ผู้ฟังไม่เคยรู้มาก่อน ได้แก่ สอนแบบอนุปพุทฺธิกา เป็นต้น โดยท่านเปรียบเทียบเหมือนการเดินทางลงสู่ทะเล 3. สอนด้วยอุปกณ์เสริมยกเรื่องที่มาแสดงให้ดู เพื่อผู้ฟังเห็นด้วยตา ด้วยหู เช่น สอน พระนันทะ โดยทรงนำไปขมนางอัปสรที่สวยงาม เนื่องจากท่านเป็นคนรักสวยรักงาม 4. สอนตรงจุด ตรงประเด็น ไม่วกไปวนมาหรือสอนออกนอกเรื่อง 5. สอนแต่พอดีเท่าที่จำเป็น สิ่งที่เขา อยากรู้ไม่ได้สอนทุกเรื่อง 6. สอนมีเหตุมีผลผู้ฟังตรองเห็นจริงตามได้ 7. สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นประโยชน์ มีสาระแก่ผู้ฟัง (พิสิฐุ เจริญสุข, 2539)

2.2.2 ยุคการสื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ

พระไตรปิฎกบาลี เป็นพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบทอดรักษาต่อ ๆ กันมาเป็นภาษาบาลี ซึ่งถือเป็นพระไตรปิฎกที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์และเก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด มีเนื้อหาแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก คือ บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์ พระ

สุดต้นตอปฏิภูก คือ ประมวลพระธรรมเทศนาและเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อครั้งพุทธกาล และ พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลเนื้อหาธรรมล้วน ๆ ไม่มีบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง พระไตรปิฎกบาลีเดินทางไกลผ่านกาลเวลามาประมาณ 2,600 ปี สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน แต่แทบไม่น่าเชื่อว่าการสืบทอดดังกล่าวจะมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่อินเดียโบราณในยุคที่ปราศจากเทคโนโลยีสื่อสารคมนาคม แม้แต่การขีดเขียนตัวอักษรก็ยังไม่แพร่หลายในสังคมอินเดียยุคนั้น จึงนับเป็นเรื่องอัศจรรย์ไม่น้อยที่พระธรรมคำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงมือเราวิธีการเดียวในการสืบทอดพระธรรมและพระวินัยในครั้งพุทธกาล คือ การสวดทรงจำ ซึ่งนิยมเรียกว่า “มุขปาฐะ” โดยมีจุดเริ่มต้นจากพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางไปรับฟังพระวินัยและพระธรรมเทศนาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นก็ทรงจำคำสอนนั้นไปถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในแคว้นต่าง ๆ พระภิกษุเหล่านี้คือพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในแคว้นต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการอยู่จำพรรษา ก็จะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามธรรมเนียมปฏิบัติในครั้งพุทธกาล เพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนและพระวินัยที่ทรงแสดงเพิ่มเติมในพรรษานั้น ๆ ณ เขตวันมทิววิหารและวัดบุพพารามในกรุงสาวัตถี ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปทรงจำพรรษาลอดต่อเนื่องนานถึง 25 พรรษา พระภิกษุอาคันตุกะที่เดินทางไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้นจะพักแรมในที่พักที่จัดแบ่งตามความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านของพระภิกษุ เช่น กลุ่มที่ชำนาญพระสูตร กลุ่มที่ชำนาญพระวินัย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเลือกศึกษา พระวินัย พระธรรม หรือพระสูตรตามที่ตนสนใจ เมื่อสามารถสวดทรงจำพระธรรมวินัยที่ศึกษาได้ขึ้นใจแล้ว ก็จะกราบทูลลาจาริกไปในแคว้นต่าง ๆ และนำพระธรรมคำสอนที่เพิ่งศึกษามาไปถ่ายทอดแก่พระภิกษุอื่นต่อ ๆ กันไปพระวินัยและพระธรรมจึงได้รับการถ่ายทอดไปยังพระภิกษุทั้งแผ่นดินโดยทั่วถึงกันด้วยการสวดทรงจำนี้เอง (เมธี เชษฐวิสุต, 2562)

ต่อมา เมื่อการเขียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแพร่หลายมากขึ้น พระไตรปิฎกจึงได้รับการจารลงในคัมภีร์ใบลานบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อราวปี พ.ศ. 400 เศษ ๆ และวิธีการในการบันทึกพระไตรปิฎกก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้น จากคัมภีร์ใบลานเป็นพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ จากพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคัมภีร์ใบลานเป็นจำนวนมากถูกปล่อยปละละเลย ทำให้บางส่วนผุร่อนไปตามกาลเวลา บางส่วนก็สูญหายไป อีกทั้งผู้ที่สามารถอ่านอักษรโบราณก็มีน้อย

ในยุคพุทธกาลเมื่อพระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นครั้งแรกมีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของของมหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนานั้นได้มีพระดำรัส ดังที่ปรากฏในวินัย มหาวรรค (วิ.มหา. 4/32/37.) ความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และ

ความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีธูติ คือกิเลสในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมน้อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีคุณภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาานิคม เพื่อแสดงธรรม”

ในครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน 60 รูป เกิดขึ้นครั้งแรก การเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้นโดยมีจุดหมาย คือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ ในพระพุทธศาสนาแสดงประโยชน์ไว้ 3 ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรคส.นิ. (16/67/29) ว่า “คุณภิกษุทั้งหลายอันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตนสมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่นสมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่าบุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริง เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”

ประการต่อมา คืออย่าไปทางเดียวกันสองรูป ทำไมจึงไม่ให้ไปทางเดียวกันน่าจะมีจุดหมาย เพื่อแต่ละองค์จะได้ทำงานอย่างเต็มที่ เพราะสัตว์ที่มีกิเลสน้อยยังมีอยู่เมื่อได้ฟังธรรมก็อาจจะทำให้แจ้งซึ่งพระ นิพพานได้ แม้แต่พระองค์เองก็เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอรุเวลาเสนาานิคม

พระธรรมทูตน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยนี้ ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ ภิกษุทั้งหลายในมหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค (10/141/146) ความว่า “ธรรม และวินัยอันใด เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัยประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช กระทำสังคายนาครั้งที่ 3 ได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่ศาสนา ในต่างประเทศ 9 สาย นับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรก ในประเทศไทยอดีต เรียกว่า สุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางนำเอา พระพุทธศาสนาเผยแผ่ยังดินแดนนี้

การที่พระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งแรก นั้น ปรากฏด้านแรกที่ติดขัด คือ ภาษาในการสื่อความหมายปัญหาที่เกิดขึ้น คือ จะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไรแต่ภาษาธรรมนั้นสื่อกันได้โดยไม่ต้องพูด คือ เข้าใจกันด้วยสื่อภาษาใจ

รูปแบบที่ใช้ในยุคนี้คือ การท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่นการสาธยายพระวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์

กระบวนการในยุคนี้เป็นการเผยแผ่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็จะจดจำจนขึ้นใจและสาธยายต่อเมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไปส่วนในการเผยแผ่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม เป็นต้น

ในด้านประสิทธิผลนั้นการใช้วิธีการเผยแผ่ในยุคนี้จะมีผลมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มาฟังหรือความสามารถของผู้แสดงธรรม ในสมัยพุทธกาลมีบันทึกไว้ว่าบางครั้งมีคนฟังจำนวนหลายแสนคน ดังที่พระ พุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ที่ลุมพินีวัน ครั้งนั้นมีคนฟังถึง 12 นหุต (หนึ่งแสนสองหมื่นคน) พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากอสุติ ปราศจากมลทิน (วิ.มหา. 4/58/63) มีข้อความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พราหมณ์คหบดีชาวมคธ 11 นหุต ซึ่งมีพระเจ้า พิมพิสารเป็นประมุข ณ ที่นั่งนั้นแลดูผ้าที่สะอาดปราศจากมลทินควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดีฉะนั้นพราหมณ์คหบดีอีก 1 นหุต แสดงตนเป็นอุบาสก” ในการเผยแผ่โดยวิธีมุขปาฐะนี้ ประสิทธิผลจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของผู้แสดงและของผู้ฟังด้วย ผลกระทบของวิธีการมุขปาฐะ คือการเปลี่ยนแปลงความคิดของคนจำนวนมากหากไม่มีการเตรียมการณไว้ล่วงหน้า ก็อาจจะรับมือกับคนจำนวนมากไม่ได้ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า สื่อสารโดยคำพูดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะในอดีตกาลเป็นวิธีการเดียวในการสืบทอดพระธรรมและพระวินัยในครั้งพุทธกาล โดยมีจุดเริ่มต้นจากพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางไปรับฟังพระวินัยและพระธรรมเทศนาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นก็ทรงจำคำสอนนั้นไปถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในแคว้นต่าง ๆ พระภิกษุเหล่านี้คือพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในแคว้นต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการอยู่จำพรรษา ก็จะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามธรรมเนียมปฏิบัติในครั้งพุทธกาล

2.3 แนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร

ประเทศ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมีวรรณกรรมมากกว่าประเทศที่ไม่นับถือพระพุทธ ศาสนา เพราะว่าประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีประชากรที่รู้หนังสือมากกว่า โดยเฉพาะพวกผู้ชายได้มีโอกาสบวชเรียน จึงมีความรู้ด้านนิทานชาดกต่าง ๆ และมีความรู้ทางด้านภาษาดีกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชด้วย สำหรับวรรณกรรมที่ถือว่ามีค่านั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) จารึกภาษาบาลี และ (2) วรรณกรรมภาษาบาลี

1. วรรณกรรมประเภทจารึก จารึกที่มีข้อความภาษาบาลีอักษรปัลลวะ ที่พบในประเทศไทย ตามภูมิภาคต่าง ๆ มีเนื้อหาแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ 1. จารึกเนื้อความแสดงธรรม 2. จารึกเนื้อความแสดงเหตุการณ์ 3. จารึกแสดงเนื้อความนมัสการพระรัตนตรัย 4. จารึกแสดงเนื้อความปรารภนา 5. จารึกเนื้อความปกิณณกะ (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึกตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529, หน้า 15)

1) จารึกเนื้อความแสดงธรรม จารึกภาษาบาลีในกลุ่มนี้เท่าที่สำรวจพบมี 50 หลัก แบ่งเป็นกลุ่มตามเนื้อหาคือ

1.1) กลุ่มจารึกคาถา เย ธมมา ที่ค้นพบมีประมาณ 20 หลักเช่นที่ระเบียงด้านชาวองค์ พระปฐมเจดีย์ บนสถูปศิลา บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ หน้าศาลเจ้าข้างองค์พระปฐมเจดีย์ นครปฐม โดยใช้อักษรอินเดียใต้ที่เรียกว่าปัลลวะ ข้อความเป็นคาถาคัดมาจากคัมภีร์มหาวรรค พระวินัยปิฎกมหาวรรค (4/65/69) มีข้อความว่า

เย ธมมา เหตุปภวา	เตสฺ เหตุ(เหตุง) ตถาคโต (อาห)
เตสญจ โย นิโรโธ	เอวฺ วาที มหาสมโณติ ฯ

นอกจากนั้นยังพบบนแผ่นอิฐหลักที่ 30 บ้านท่ามะม่วง ตำบลจระเข้สามพัน อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พบที่บ้านพรหมทิน ตำบลหลุมข้าว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี พบที่เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น แสดงว่าจารึกคาถา เย ธมมา มีกระจายอยู่ทั่วไปในดินแดนประเทศไทย

1.2) กลุ่มจารึกสารธรรมเอกเทศ คือ แต่ละหลักมีเนื้อหาตามความสนใจหรือตามที่คุณค่าเฉพาะหลัก ที่รวบรวมได้มี 18 หลัก เป็นจารึกสมัยก่อนสุโขทัย 5 หลัก จารึกสมัยสุโขทัย 8 หลักจารึกอยุธยา 4 หลัก และสมัยรัตนโกสินทร์ 1 หลัก (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึกตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529, หน้า 34)

1.3) กลุ่มจารึกคาถาย่ออริยสัจ 4 เมื่อจารึกคาถา เย ธมมา ลึ้นสุดลงในสมัยสุโขทัย และได้เกิดจารึกกลุ่มสาระธรรมขึ้นแทนสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยา ทางอาณาจักรล้านนาได้เกิดนิยมนิสร้างจารึกแสดงคาถาย่ออริยสัจ 4 ขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากลังกา เท่าที่ค้นพบมี 9 จารึก เช่น จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดเกตศรี จังหวัดเชียงราย จารึกด้วยอักษรสิงหล ประมาณปี พ.ศ. 2000 มีความว่า

ปฐม สกลกฤษณเมกปทํ ทุตียาทิปทสส นิตสสนํ นิตสสนโต
สมณิ ทุนิมา สมทุ สนิทุ วิภเช กมโต ปฐเมน วินา ฯ

แปลได้ใจความว่า “บทแรกเป็นบทที่หนึ่งแสดงลักษณะแห่งตน เว้นแล้วจากบทแรก แสดงบทมีบทที่สองเป็นต้น ฟังจำแนก (สาระแห่งอริยสัจ) โดยลำดับแก่อักษรย่อคือ ส.ม.นิ. ท.นิ.ม. ส.ม.ท. ส.นิ.ท. (สุภาพรรณ ญ บางช้าง, หน้า 75).

1.4) กลุ่มจารึกสาระนิพพาน มีเนื้อความกล่าวถึงนิพพานหรือความสงบว่าเป็นสุขอย่างยิ่งเท่าที่ค้นพบมีเพียงสามหลักสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

2) จารึกเนื้อความแสดงเหตุการณ์ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นจารึกวัดดอน จังหวัดลำพูน โดยพระเจ้าสรรพลีธิ แห่งนครทริภุชชัย ประมาณปีพุทธศักราช 1610-1641 ข้อความในจารึก (สุภาพรรณ ญ บางช้าง, หน้า 75) ความว่า

สหพาลีสิทุยาขยรณเรน ฉพพิสวสสสิน ปโยชิตน
อุโปสถาคารวรร โมนรมํ มยา กตณเชตวนาลยลย.
ติเสกวสสิน มยา จ ตสมิ กโต หิตุทธารณโกว อาวโส
อาวาสิกํ ภิกขวรํ สุสีลํ สทา จ อุกฤษฐหนํ อกํ เว ฯ
สาปายิกํ เหมมยณจ เจตยิ กตํ พทฺนเตปิฏกํ อเลกขิ
มัจจนตุ ทุกขา สุขิตา จ สตตา รติพพเลน รตนตยสมิ ฯ

นอกจากนี้ยังมีจารึกวัดกุดตุ้ม หรือวัดจามเทวี ลำพูน จารึกปราสาทหินพิมาย นครราชสีมา จารึกแม่เฒ่าเมือง นครสวรรค์ จารึกเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

3) จารึกแสดงเนื้อความภาษาบาลีกล่าววามัสการหรือสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จารึกเนินสระบัว เป็นศิลาจารึกทำด้วยหินทรายสีขาว ขนาดกว้าง 40 เซนติเมตร ยาว 177 เซนติเมตร หนา 28 เซนติเมตร ลักษณะตัวอักษร จารึกเนินสระบัว จารึกเป็นตัวอักษรอินเดียใต้ สมัยหลังปาลวะ เป็นภาษาขอมและภาษาบาลี ในตอนที่เป็นภาษาบาลีเขียนเป็น วสันต์ดิลกฉันท ก่อสรรเสริญพระพุทธานุ

ศิลาจารึกเนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรี แต่งเมื่อ พ.ศ. 1304 แต่งโดย กมรเตงพุทธสิริระผู้อยู่ในตระกูลปาหะ ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหินทรายสีเขียว เดิมอยู่ที่เนินสระบัว ในบริเวณเมืองพระรถ

ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ภายหลังได้เคลื่อนย้ายมาฝังไว้ที่โคนต้นโพธิ์ใหญ่ใน วัดศรีมหาโพธิ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากที่เดิม นายชิน อยู่ดี ครั้งยังเป็นหัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑสถานพระนคร กองโบราณคดีกรมศิลปากร ได้สำรวจและจัดทำสำเนาครั้งแรก เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2496 ศิลจารึกนี้ จารึกด้วยรูปอักษรหลังปัลลวะ เป็นคำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย มี 27 บรรทัด บรรทัดที่ 1-3 เป็นภาษาเขมร บรรทัดที่ 4-16 เป็นภาษาบาลีแต่งเป็นฉันท 14 ทำนองจะใช้เป็นวสันตดิถีฉันท และบรรทัดที่ 17-27 เป็นภาษาเขมร ในระหว่างปี พ.ศ. 2522 ศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทอง ได้รวบรวมวรรณคดีบาลีที่นักปราชญ์ในอดีตได้รจนาขึ้นด้วยสติปัญญาของตน โดยตรง มิได้คัดลอกมาจากคัมภีร์พระบาลี หรืออรรถกถาใด ๆ เท่าที่ปรากฏในแผ่นดินไทยปัจจุบัน หลักฐานดังกล่าวส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในศิลจารึก วรรณคดีบาลีในประเทศไทยที่มีอายุเก่าที่สุด คือ ศิลจารึกเนินสระบัว ถึงแม้ว่าศิลจารึกหลักนี้ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ จะได้อ่านแปล และ พิมพ์เผยแพร่แล้วก็ตามแต่เนื่องจากศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทองได้ พิจารณาเห็นว่า คำประพันธ์ภาษาบาลีของท่านพุทธสิริ ในศิลจารึกเนินสระบัวนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็น วรรณคดีบาลีที่เก่าที่สุดของไทยในปัจจุบันเท่านั้น ยังเป็นคำประพันธ์ที่ประกาศความรู้ความสามารถ อันยอดเยี่ยมของผู้รจนา ซึ่งไม่เพียงแต่เชี่ยวชาญในทางปริยัติธรรมเท่านั้น ยังเป็นนักปฏิบัติที่เข้าถึง ธรรมโษชะเป็นพระมหาเถระที่ทรงปรีชาญาณในพระพุทธ ศาสนาครั้งนั้นอีกด้วย และเพื่อเผยแพร่คำ ประพันธ์ดังกล่าว คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสือจารึกในประเทศไทย ศาสตราจารย์นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพันธ์ทอง เฉพาะคำอ่านแปล ศิลจารึกเนินสระบัวตอนที่เป็นภาษาบาลี ระหว่าง บรรทัดที่ 4-16 รวมพิมพ์ไว้ในลำดับต่อไปด้วย(เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปราจีนบุรี จังหวัด ปราจีนบุรี, “ศิลจารึกเนินสระบัว”, จารึกประเภทนี้ยังพบอีกมากในประเทศไทย

4) จารึกเนื้อความภาษาบาลีแสดงความปรารถนา พบหลายแห่งเช่นจารึกลานทองสมเด็จ พระมหาเถระจุฑามณี (พ.ศ. 1919) มีเนื้อความว่า

อิมินา ปุณฺณกมฺเมน พุทฺโธ โหมิ อนาคเต

สงฺสารา โมจนตถาย สพฺเพ สุตเต อเสสโต

นอกจากนี้ยังมีจารึกทองคำ (1927) จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดผาบ่อง จังหวัดเชียงใหม่ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปพระธาตุพนม จารึกบนฐานปราสาทโลหะ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2526)

5) จารึกเนื้อความปกิณณกะ จารึกในกลุ่มนี้มีข้อความภาษาบาลีแทรกเป็นบางส่วนสั้นๆเช่น จารึกที่ฐานพระ พุทธรูปวัดชัยพระเกียรติ จังหวัดเชียงใหม่ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ จังหวัด ศรีสะเกษ เป็นต้น

รูปแบบของการเผยแพร่โดยใช้จารึกนั้น ส่วนมากจะใช้ภาษาดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา ทำให้คนทั่วไปไม่สามารถเข้าใจ ได้ การจารึกจึงเป็นเหมือนการบันทึกเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ จำกัดอยู่เฉพาะ หมุนักปราชญ์ผู้มีความรู้ในภาษาที่จารึกเท่านั้น คนทั่วไปมองด้วยความเคารพและสักการบูชามากกว่า จะศึกษาเนื้อหาของหลักธรรมใน จารึกนั้น

กระบวนการในการจารึกตามผนังถ้ำ ถ้ากระทำโดยผู้มีอำนาจอาจใช้ช่างฝีมือเป็นผู้จารึกคน ทั่วไปอาจกระทำด้วยความเลื่อมใส ดังนั้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบนี้งานที่ออกมาจึงมี คุณภาพไม่เท่ากัน ส่วนการจารึกลงใบลาน มีกระบวนการและขั้นตอนสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังที่มี บันทึกของการจารึกลงใบลานของชาวเหนือตอนหนึ่งว่า “ในสมัยโบราณพระสงฆ์จะต้องฝึกหัดในการ จารึกคัมภีร์ใบลาน สามเณรจะเรียนรู้เทคนิคในการเตรียมใบลาน ซึ่งได้จากต้นลานที่ปลูกไว้รอบ ๆ วัด แต่ละวัด ในขณะที่เดียวกันสามเณรจะฝึกอ่านและเขียนอักษรไทยวนด้วย คัมภีร์ใบลานจะถูกจารด้วยความระมัดระวังเมื่อเสร็จแล้วจะรักษาไว้อย่างดีด้วยการห่อผ้าที่เรียกว่า ผ้าห่อคัมภีร์ คัมภีร์ใบลาน ผลิตจากใบลานซึ่งตัดมาจากต้นลาน ทำให้เป็นแผ่นเท่ากัน แล้วนำไปแช่น้ำยาสมุนไพรเพื่อป้องกัน แมลง ฝังให้แห้งนำใบลานมาเจาะรูเพื่อร้อยด้วยเชือกหรือด้ายใช้เส้นด้ายชุบน้ำยา ยางและเขม่าผสม กัน เพื่อทำเป็นเส้นบรรทัด คัมภีร์ใบลาน จะจารด้วยอักษรไทยวน โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า เหล็กจาร เป็นไม้เหลาคลายปากกาที่ปลายเสียบด้วยเหล็กแหลมคมเพื่อจารใบลาน หลังจารแล้วนำเขม่าและ น้ำมันยางทาทับ เพื่อให้ตัวอักษรเด่นชัดสามารถอ่านได้

หลังจากนั้นจะนำใบลานเหล่านั้นไปร้อยด้วยด้ายหรือเชือก เรียกว่า สายสยอง ใบลานจะร้อย รวมกันเป็นผูก เพื่อป้องกันการบิดงอของใบลานจะทำแผ่นไม้ขนาดเท่ากับใบลานประกบหน้าหลังของ คัมภีร์และผูก เรียกว่า ไม้ปะกับธรรม หรือบางผูกจะห่อ ด้วยผ้าซึ่งทอพิเศษมีไม้ไผ่สอดไว้ตรงกลาง ป้องกันหักงอเรียกว่า ผ้าห่อคัมภีร์ ด้านบนผ้าห่อคัมภีร์จะมีไม้ไผ่ขนาดเล็กยาวเขียนชื่อเรื่อง ของคัมภีร์ ใบลานผูกนั้นไว้ เพื่อสะดวกในการค้นหา เรียกไม้นั้นว่า ไม้ป็นซึก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ เครือข่ายกาญจนาภิเษก, 2553)

ผู้ที่ไม่มีความรู้และความชำนาญจะทำได้ ดังนั้นการจารึกอักษรลงบนใบลานจึงต้องมี วิธีการ กระบวนการที่ถูกต้องจึงจะได้คัมภีร์ใบลานที่มีคุณภาพและเก็บรักษาไว้ได้นาน คัมภีร์บางฉบับมี อายุยืนยาวถึงพันปี

สาเหตุที่ต้องจารึกคัมภีร์บาลี อรรถกถาและฎีกาลงใบบนใบลานนั้น มาจากพระชีนาสพในรัชสมัยของพระเจ้าสัทธาติสสะ แห่งลังกาทวีปได้พิจารณาว่า “ในกาลต่อไป พระสาวกที่เป็นปุถุชน มีปัญญาหยาบ ไม่สามารถท่องจำนิกายทั้งห้าให้ขึ้นปากได้ จึงได้จารึกคัมภีร์ลงบนใบลาน เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นานและเพื่อให้อนุชนได้บุญกุศลสืบไป (พระนนท ปัญญาจารย์, จุฬคันถวงศ์, 2546, หน้า 41)

นอกจากนี้ยังได้อ้างถึงอานิสงส์การสร้างคัมภีร์ว่า “ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นบัณฑิตมีปรีชาญาณ สร้างเองก็ดี ให้คนอื่นสร้างก็ดีซึ่งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ย่อมเป็นกองบุญอันหาที่สุดมิได้ มีอานิสงส์บุญไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกับการสร้างพระเจดีย์ และการสร้างพระพุทธรูป 84,000 องค์ ปลุกต้นโพธิ์ไว้ 84,000 ต้น หรือสร้างพระวิหาร 84,000 หลัง” เพราะการมองการณ์ไกลของพระชีนาสพในอดีตและความเชื่อว่าการจารึกคัมภีร์ได้ อานิสงส์มาก พุทธสาวกจึงนิยมสร้างคัมภีร์โดยการจารึกลงบนผนังถ้ำและจารลงบนใบลาน

2.4 แนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเถรวาทใช้ภาษาบาลี หรือมคธเป็นภาษาบันทึกพระพุทธศาสนา ดังนั้นในยุคต่อมาจึงมีการพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ เป็นภาษาบาลี พระไตรปิฎกเกิดขึ้นครั้งแรกมีผู้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่การสังคายนา ครั้งที่ 1 ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 7 เดือนโดยปรารภเหตุพระสุภทัชอุทตมบรรพชิต พระมหากัสสปะจึงได้ดำริว่า เอาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนา พระธรรมและพระวินัย เกิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาที บุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคล จักเสื่อมกำลัง ฯ (วิ.จ. 7/614/303.)

ในการทำสังคายนาครั้งนั้นมีระบุไว้เพียงพระธรรมและพระวินัย ไม่มีพระอภิธรรมในการทำสังคายนาครั้งนั้นยังคงใช้วิธีมุขปาฐะ ยังไม่ได้จดจารึกลงในเอกสารใด ๆ

หลังการทำสังคายนาครั้งที่สาม พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำการบันทึกหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาลงบนเสาหิน และส่งพระเถระออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศอีก 9 สาย

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านจารึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วยภาษาบาลีซึ่งสามารถแบ่งลำดับชั้นของคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง เรียกว่า บาลี
2. คำอธิบายพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นสอง เรียกว่า อรรถกถา หรือ วัฒนธรรม

3. คำอธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้นสาม เรียกว่า ฎีกา
4. คำอธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้นสี่ เรียกว่า อนุฎีกา
5. นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่แต่งขึ้นภายหลังเป็นทำนองอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ หนังสือประเภทนี้ เรียกว่า “ทีปนี” หรือ “ทีปิกา” หรือ “ปทีปิกา” และหนังสือที่อธิบายเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือประเภทนี้ เรียกว่า “โยชนา” หนังสือทั้งสองประเภทนี้จัดเป็นคัมภีร์อรรถกถา คำสอนที่อยู่ในคัมภีร์เหล่านี้ คำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานสำคัญที่สุด การบันทึกใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึก คำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในขณะที่ภาษาสันสกฤตใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นแรกที่สุด คำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมีถึง 84,000 พระธรรมขันธ์แบ่งเป็น 3 หมวด คือ หมวดที่หนึ่ง พระวินัย ว่าด้วยเรื่อง ระเบียบ กฎ ข้อบังคับควบคุม กิริยา มารยาท ของภิกษุสงฆ์ มีทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ มี 21,000 พระธรรมขันธ์ หมวดที่สอง พระสูตร ว่าด้วยเรื่องราว นิทาน ประวัติศาสตร์ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนและทรงสนทนากับบุคคลทั้งหลายอันเกี่ยวกับชาติต่าง ๆ ที่ทรงสอนเปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปไมย เป็นต้น มี 21,000 พระธรรมขันธ์ และหมวดที่สามพระอภิธรรมว่าด้วยธรรมชั้นสูง คือ ว่าด้วยเรื่องเฉพาะคำสอนที่เป็นแก่น เป็นปรมาตม์ ในรูปปรัชญาล้วน ๆ มี 42,000 พระธรรมขันธ์ คำสอนทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์นั้น เรียกว่า “ธรรมวินัย”

ธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดของชาวพุทธ เพราะถือเป็นสิ่งแทนองค์พระศาสดา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่มณิกาย มหาวรรค (10/141/147) ความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยการล่วงไปแห่งเรา” ดังนั้น กล่าวได้ว่าพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่บรรจุพระธรรมและวินัยจึงเป็นคัมภีร์ ที่สำคัญที่สุดของชาวพุทธ

พระไตรปิฎกแต่เดิมเป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่มีในชมพูทวีปประเทศที่เรียกว่า แคว้นมคธ ในครั้งพุทธกาล ต่อมาพุทธศาสนาแพร่หลายไปในนานาประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นมีทิเบตและจีนเป็นต้นได้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาของตน เพื่อประสงค์ที่จะให้เรียนรู้ได้ง่าย จะได้มีคนเลื่อมใสศรัทธามาก ครั้นไม่มีใครเล่าเรียนพระไตรปิฎก ต่อมาก็ค่อย ๆ สูญสิ้นไป สิ้นหลักฐานที่จะสอบสวนพระธรรมวินัยให้อ่องแท้ได้ ลัทธิศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือเหล่านั้นก็แปรผันวิปลาสไป

ส่วนประเทศฝ่ายใต้มี ลังกา พม่า ไทย ลาว และ เขมร ประเทศเหล่านี้คิดเห็นมาแต่เดิมว่า ถ้าแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาอื่นโดยทิ้งของเดิมเสียแล้ว พระธรรมวินัยก็คงคลาดเคลื่อน จึงรักษาพระไตรปิฎกไว้ในเป็นภาษาบาลี

การเล่าเรียนคัมภีร์ก็ต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงเรียนพระธรรมวินัย ในพระไตรปิฎกต่อไป ด้วยเหตุนี้เองประเทศฝ่ายใต้จึงสามารถรักษาลัทธิศาสนาตามหลักธรรมวินัย ยั่งยืนมาได้ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้วยังได้ชื่อว่า เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรูปพระพุทธรูปพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธรูปพระพุทธรูปก็ต้องเสื่อมสูญไปด้วยเหตุนี้

ปัจจุบันการศึกษาพระพุทธศาสนาได้จำกัดอยู่เฉพาะภิกษุสามเณรเท่านั้น ในมหาวิทยาลัยต่างได้มีการเปิดสอนวิชาเอกพระพุทธศาสนาจนถึงขั้นปริญญาเอก ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็มิได้จำกัดวงอยู่เฉพาะภิกษุสามเณรอย่างเดียว ในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาของการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

2.4.1 การแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยล้านนา

ในสมัยที่ยังไม่รวมเป็นประเทศไทยนั้น ดินแดนแหลมทองมีหลายอาณาจักร เช่น ล้านนา ล้านช้าง ศรีวิชัย แต่อาณาจักรที่มีผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากจนกล่าวได้ว่าเป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนา คือ อาณาจักรล้านนา มีผู้วิจัยไว้ว่า “ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาตกอยู่ในระหว่าง 3 รัชกาล คือ พระญาติโลกราช พระยอดเชียงรายและพระเมืองแก้ว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 1985 - 2068 รวมเป็นเวลา 84 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่มีการศึกษา พระธรรมวินัยและรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก พอพ้นจากสามรัชกาลนี้ไปแล้วก็ไม่มีผลงานภาษาบาลีที่ดีเด่นอีก และหลังจากการทำสังคายนาที่วัดมหาโพธารามมาแล้วก็เกียรติคุณแห่งพระพุทธศาสนา ในล้านนาไทยได้แผ่กระจายไปถึงประเทศใกล้เคียง และในปี พ.ศ. 2066 กษัตริย์แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) ทรงส่งราชทูตมายังราชสำนักเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบสานศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้านครเชียงใหม่จึงให้พระเทพมงคลกับภิกษุพาคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี 60 คัมภีร์ ไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุตในปีเดียวกันนั้นในรัชการพระเมืองแก้ว ได้มีพระเถระจำนวนหลายท่านที่เป็นนักปราชญ์และเชี่ยวชาญในภาษาบาลีจนสามารถแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นภาษาบาลี สมควรจะกล่าวนามไว้ ณ ที่นั้น คือ พระโพธิรังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสัทธัมมกิตติมหาอุสสเทวะ พระญาณวิลาส พระสิริมังคลาจารย์ และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น โดยแต่ละท่านได้แต่งวรรณกรรมบาลีไว้มาก และสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เช่น พระ

โพธิ์รังสีเถระชาวเมืองใหม่แต่ง จามเทิวังค์ และสิหิงคินิทาน หรือตำนานพระพุทธสิหิงค์ พระธรรมเสนาบดีเถระแต่ง คัมภีร์เกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่า สัททตถภทจินตา ปัทกมโยชนา พระญาณกิตติชาวเชียงใหม่รจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้ถึง 12 เรื่อง โดยเฉพาะพระสิริมังคลาจารย์ ชาวเชียงใหม่ เป็นพระที่มีชื่อเสียงมากที่สุด เพราะผลงานคือ มังคลัตถทีปนี งานนิพนธ์ของท่านมีอยู่ 4 เรื่องซึ่งมีขนาดยาวทั้งสิ้นคือ เวสสันดรทีปนี จักกवालทีปนี สังขยาปกาสภฎีกา และมังคลัตถทีปนี ส่วนพระรัตนปัญญาเถระ ซึ่งนับว่าท่านเป็นชาวเชียงราย หรือไม่ก็ลำปาง มีผลงานอยู่ 3 เรื่อง คือชินกาลมาลี วชิรสารัตถสังคหะ และ มาติกัตถสรุปัมมสังคินี เป็นต้น (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523)

นอกจากพระคัมภีร์ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีงานนิพนธ์ภาษาบาลีอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีหลักฐานทำให้เชื่อได้ว่าเป็นผลงานพระล้านนาแต่งขึ้นในยุคเดียวกันนี้ เช่น ปัญญาสชาดก หรือชาดก 50 ชาติ อันเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีสำคัญของไทยอีกหลายเรื่อง เช่น สมุทโรโฆษคำฉันท์ สังข์ทอง พระสุธนมโนห์รา นอกจากนั้นก็เป็นบทสวดมนต์ คือ อุปปาตสันติ เป็นฉันทภาษาบาลี ซึ่งนิยมใช้สวดในการทำบุญสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาเมือง งานนิพนธ์เป็นภาษาบาลีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ล้วนแต่แต่งขึ้นหลังรัชสมัยของพระญาติโลกราชทั้งสิ้น และมากที่สุดในการ์ของพระเมืองแก้ว ต่อแต่นั้นมางานนิพนธ์ภาษาบาลีที่แสดงความเป็นปราชญ์ของพระชาวล้านนา ก็เสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ ร่วมกับการลึกลงแห่งยุคทองของล้านนา โดยเฉพาะหลังจากเสียเอกราชแก่พม่าใน พ.ศ. 2101 อาณาจักรล้านนาก็ถูกพม่ายึดครองอยู่เป็นเวลานานกว่า 216 ปี แต่พม่าก็ได้รุกรานพระพุทธศาสนา เพราะนับถือศาสนาเดียวกัน ทั้งนี้ในภายหลังได้สำรวจ พบว่า มีชาดกนอกนิบาตที่แต่งในล้านนาอีกประมาณ 250 เรื่อง (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523, หน้า 103)

ยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนาไทยมีเผยแพร่โดยละเอียดที่เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในช่วงนี้มีงานวรรณกรรมที่แต่งเป็นภาษาบาลีโดยใช้ตัวอักษรล้านนาเป็นจำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้บางเล่มได้รับการปริวรรตเป็นอักษรไทย บางเล่มที่บันทึกบนใบลานยังพอสืบค้นได้บ้าง หรือบางเล่มอาจสูญหายไปแล้ว อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่าในยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรือง วรรณกรรมพระพุทธศาสนาก็พลอยรุ่งเรืองไปด้วย

2.4.2 การแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย - ออยุธยา

ภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น แม้ตามหลักฐานจะปรากฏว่าเข้ามามีอิทธิพลในแถบเอเชียอาคเนย์นี้ตั้งแต่สมัย ที่คนไทยยังไม่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนปัจจุบัน ก็มีหลักฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัยว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยส่งสมณทูตไปลังกา (ศรีลังกา) และในรัชกาลที่ 5 ของสมัยสุโขทัย คือ สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทใน พ.ศ. 1904 มีการส่งสมณทูตไปลังกาเช่นกัน ลังกาใช้ภาษาบาลีในการจารึกคำสอนทางพุทธศาสนา มีการแต่งตำราไวยากรณ์บาลีกันมาก

และศึกษากันอย่างแพร่หลาย ไทยจึงได้รับอิทธิพลภาษาบาลีจากลังกา ใน พ.ศ. 1905 พระยาสิทธิเทพราช ผนวช ก็ได้ศึกษาภาษาบาลีอย่างแตกฉาน ขณะเดียวกันพระอีกสายหนึ่งจากลังกาเข้ามาในกรุงสุโขทัย ไทยจึงรับภาษาเข้ามาอีกระลอกหนึ่ง และใช้ภาษาบาลีจารึกคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เช่นเดียวกับที่ลังกาใช้ จะเห็นว่าทั้งภาษาบาลีเข้ามามามีอิทธิพลมากขึ้น

ต่อจากสมัยสุโขทัย ความนิยมใช้คำภาษาบาลีในภาษาไทยยังคงอยู่ เพราะเราพบศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยมากขึ้น ๆ ดังหลักฐานจากวรรณคดีสมัยหลัง ๆ และเราจะสังเกตเห็นว่า ในวรรณคดีสมัยสุโขทัยมีคำยืมจากภาษาบาลีนี้น้อยกว่าคำภาษาไทยแท้ แต่ในวรรณคดีสมัยอยุธยา มีคำยืมเหล่านี้เป็นจำนวนมากจนเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น ในเรื่องขุนพ่าย และทวาทศมาส แล้วค่อยลดลงบ้างในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย ในสมัยหลังนี้จะมีคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตปรากฏมากเฉพาะในวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง กับพุทธศาสนา

ส่วนวรรณคดีบางเรื่องที่สะท้อนชีวิตคฤหัสถ์หรือสามัญชนและมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ธรรมชาติ หรือความรัก หรือที่เขียนด้วยคำประพันธ์ไทยที่ไม่ได้ดัดแปลงมาจากคำประพันธ์อินเดีย เช่น กลอนจะมีคำบาลีสันสกฤตน้อยลงกว่าสมัยอยุธยาตอนต้น

2.4.3 การแต่งคำภีร์ทางพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การติดต่อกับชาติตะวันตกซึ่งเริ่มมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น เจริญ รุ่งเรืองยิ่งขึ้น การยืมคำมาจากภาษาตะวันตกก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ แต่คำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตไม่ลดน้อยลงกลับมีบทบาทมากขึ้น อาจเรียกว่ามากกว่าเดิมก็ได้ เพราะแต่เดิมในสมัยโบราณผู้ที่ใช้คำยืมเหล่านี้มีเฉพาะผู้รู้หรือนักปราชญ์ ทางภาษา เช่น พระมหากษัตริย์ ราชบัณฑิต กวี พระสงฆ์ โหราหลวง เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้แพร่หลายออกในหมู่ชนอาชีพต่าง ๆ ทั่วประเทศ แม้แต่กรรมกรและชาวไร่ชาวนา เพราะการติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพมาก นอกจากนี้ ยังมีการยืม และการสร้างคำใหม่ ๆ จากภาษาบาลีสันสกฤตเพิ่มขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อใดที่มีสิ่งประดิษฐ์ หรือความคิดใหม่ ๆ จากต่างประเทศเข้ามา คนไทยก็จะหาคำมาเรียกสิ่งประดิษฐ์หรือความคิดนั้น เรียกว่า การบัญญัติศัพท์ การบัญญัติศัพท์ส่วนใหญ่มักพิจารณาจากคำไทยแท้หรือคำบาลีสันสกฤต และเลือกใช้คำที่เหมาะสมหรือประกอบคำขึ้นใหม่ คำบาลีสันสกฤตที่ใช้นั้นอาจอยู่เดี่ยว ๆ หรือเกิดจากการประสมกันระหว่างคำบาลีด้วยกัน หรือคำสันสกฤตด้วยกันหรือคำบาลีกับคำสันสกฤต แม้แต่คำบาลีสันสกฤตกับคำไทย คำเขมร ฯลฯ มีให้เห็นอยู่ทั่วไป

2.4.4 การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ได้มีการชำระและการจารึกพระไตรปิฎก จากหนังสือพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (อ้างจากสุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2539, หน้า 30) ตอนหนึ่งความว่า “ในปีวอกสัมฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชรำพึงถึงพระไตรปิฎกธรรมอันเป็นมูลราก แห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นอันมากให้เป็นค่าจ้างช่างจารจารึก พระไตรปิฎกลงลาน แต่บรรดามีฉบับในที่ใด ๆ ที่เป็นอักษรลาว อักษรรามัญก็ให้ชำระแปลออกมาเป็นอักษรขอม สร้างขึ้นใส่ตู้ไว้ในหอพระมณเฑียรธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เล่าเรียนทุก ๆ พระอารามหลวงตามความปรารถนา จึงเจ้าหมื่นไวยวรรณกรกราบทูลว่าพระไตรปิฎก ซึ่งทรงพระราชศรัทธาสร้างขึ้นไว้ทุกวันนี้ อักษรบทพยัญชนะตกวิปลาอยู่แต่ฉบับเดิมมา หากผู้จะทำนุบำรุงตกแต่มีตัดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับก็ทรงพระปรารภไปว่า พระบาลีอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้ เมื่อและผิดเพี้ยนวิปลาอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้นจะเป็นเค้ามูลพระปฏิบัติศาสนา ปฏิเวธศาสนานันมิได้ อนึ่งท่านผู้รักษาพระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้ก็น้อยนัก ถ้าสิ้นท่านเหล่านี้แล้ว เห็นว่าพระปริยัติศาสนาและปฏิเวธศาสนาจะเสื่อมศูนย์เป็นอันเร็ววันก สัตว์โลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งบมิได้ในอนาคตกาลเบื้องหน้า ควรจะทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาไว้ให้ถาวรวัฒนาการเป็นประโยชน์ไปแก่เทพา มนุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรมโพธิญาณบารมี

ครั้นทรงพระราชดำริฉะนี้แล้วจึงให้ประชุมพระราชวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ เป็นประธาน บนพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะ ฐานานุกรมบาเรียนร้อยรูปมารับพระราชทานฉนั้น ครั้นเสร็จสังฆมัตตกิจแล้วสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงทรงถวายนมัสการตำรัสเผด็จกรมพระราชาคณะทั้งปวงว่า พระไตรปิฎกธรรมทุกวันนี้ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่หรือพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึงสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระบาลี และ อรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้พิรุณมากมาช้านานแล้ว หากกษัตริย์พระองค์ใดจะทำนุบำรุงเป็นศาสนูปถัมภกมิได้แต่กำลังอาตมภาพ ทั้งปวงก็คิดจะใคร่ทำนุบำรุงอยู่เห็นจะไม่สำเร็จกาลเมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธองค์ผู้ทรงพระทศอรหาทีคุณอันประเสริฐ เมื่อพระองค์เสด็จบรรทมเหนือพระมณเฑียรจาพุทธานุอาสน์ เป็นอนุฐานไสยาสน์ ณ หว่างนางรังทั้งคูในศาลวโนทยานแห่งพระยามลราช ไกลกรุงสินาราราชธานี มีพระพุทธรูปกัศรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรสงฆ์ทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดที่ทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นธ อันพระตถาคตเทศนาสั่งสอนท่าน เมื่อพระตถาคตนิพพานแล้ว พระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นธนั้น จะเป็นครูสั่งสอนท่านและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต่างพระตถาคต

แปดหมื่นสี่พันพระองค์ ตรัสมอบพระพุทธศาสนาไว้แก่พระปริยัติธรรมฉะนี้แล้วก็เข้าสู่พระปรินิพพาน
 จำเดิมแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพยานถวายพระเพลิงแล้วเจ็ดวันพระมหากัสสปเจ้าระลึกถึงถ้อยคำ
 พระสุภัทรภिक्षุแก่ กล่าวติเตียนพระบรมครูเป็นมูลเหตุจึงดำริการจะกระทำสังคายนาย เลือกสรร
 พระสงฆ์ทั้งหลายล้วนพระอรหันต์ทรงพรจตุปฏิสัมภิทาญาณกับพระอานนท เป็นเสกขบุคคลพระองค์
 หนึ่งได้พระอัครหัตถ์ในราตรี รุ่งขึ้นจะทำสังคายนายพอครบห้าร้อยพระองค์ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็น
 ศาสนูปถัมภก กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในพระมณฑปแถบถ้ำสัตตบรรณคูหา ณ เขาเวภาร
 บรรพตใกล้ กรุงราชคฤห์มหานคร เจ็ดเดือนจึงสำเร็จการปฐมสังคายนา

ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 100 ปี ภิกษุชาววัชชีคามเป็นอลัชชีสำแดงวัดอุสิบประการ
 กระทำผิดพระวินัยบัญญัติ และพระมหาเถรชีณาสพแปดองค์ มีพระยศเถรเป็นต้นพระเรวัตเถรเป็น
 ปริโยสาน ชำระทศวัตอุธิกรณรังับ ยังพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์แล้วเลือกพระอรหันต์อันทรงพระ
 ปฏิสัมภิทาญาณเจ็ด ร้อยพระองค์ มีพระสัพพกามีเถรเจ้าเป็นประธานกระทำสังคายนายพระไตรปิฎก
 ในวาลุกการามวิหาร ใกล้เมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาลาโศกราชเป็นศาสนูปถัมภกแปดเดือนจึงสำเร็จ
 ทูตยสังคายนา

ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 218 ปีครั้งนั้นเหล่าเดียรฉิยเข้าปลอมบวชในพระศาสนา จึง
 พระโมคคัลลบุตรติสเถรเจ้ายังพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชให้เรียนรู้ในพุทธสมัย แล้วชำระสิกเดียรฉิยเสียถึง
 หกหมื่น ยังพระศาสนาให้บริสุทธิ์แล้วพระโมคคัลลบุตรติสเถร จึงเลือกพระอรหันต์อันทรง พระ
 ปฏิสัมภิทาญาณพันพระองค์ กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในโอโสการามวิหารใกล้กรุงปาตลีบุตร
 มหานคร มีพระเจ้าศรีธรรมมาสากราชเป็นศาสนูปถัมภก เก้าเดือนจึงสำเร็จการตติยสังคายนา

ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 238 ปี จึงพระมหินทเถรเจ้าออกไปสู่ลังกาทวีป บวชกุลบุตร
 ให้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม คือ หยั่งรากพระพุทธศาสนาลงในเกาะลังกาแล้ว พระชีณาสพทั้งสามสิบ
 แปดพระองค์ มีพระมหินทเถร และพระอรวิฐฐเถรเป็นประธาน กับพระสงฆ์ซึ่งทรงพระปริยัติธรรมร้อย
 รูป กระทำสังคายนายพระไตรปิฎกในมณฑปอุปารามวิหารใกล้กรุงอนูราชบุรี มีพระเจ้าเทวานัมปิยติส
 เป็นศาสนูปถัมภกลิบเดือน จึงสำเร็จการจตุตถสังคายนา

ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 433 ปี ครั้นนั้นพระอรหันต์ทั้งปวงในลังกาทวีป พิจารณาเห็น
 ว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมลง เหตุพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกขึ้นปากเจนนั่น เบบางลงกว่าแต่
 ก่อน จึงเลือกพระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิทาญาณและพระสงฆ์ปุณณผู้ทรงพระปริยัติ มากกว่าพัน
 ประชุมกันในอภัยคีรีวิหารใกล้เมืองอนูราชบุรี มีพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยเป็นศาสนูปถัมภกกระทำพระ
 มณฑปถวายให้กระทำสังคายนาย พระไตรปิฎกแล้วจารึกลงลานทั้งพระบาลีและอรรถกถาเป็นสิงห
 ภาษานี้หนึ่งจึง สำเร็จการปัญจมสังคายนา

ครั้นพระพุทธศาสนาล่วงมาถึง 956 ปีจึงพระพุทธโฆษาจารย์เถรเจ้าออกไปแต่ชมพูทวีปแปลพระไตรปิฎกอันเป็นสิ่งหยาบภาษา จารึกลงลานใหม่แปลงเป็นมคธภาษากระทำในโลหปราสาท ณ เมืองอนูราชบุรี มีพระเจ้ามหายานามเป็นศาสนูปถัมภกปีหนึ่ง จึงสำเร็จนับเนื่องในฉันทสมสังคายนา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ เมื่อทรงสดับพระสงฆ์ราชาคณะถวายพระพรโดยพิสดารตั้งนั้น จึงดำรัสว่าครั้งนี้ขออาราธนา พระผู้เป็นเจ้าของทั้งปวงจงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธจักรให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์ ชันจงได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเป็นศาสนูปถัมภกนั้นเป็นพนักงานโยม โยมจะสูญเสียสละชีวิตบูชาพระรัตนตรัย สุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์เป็นมูลที่ตั้งพระพุทธศาสนาให้จงได้ ได้มีพระราชกำหนดให้นิมนต์พระสงฆ์ ประชุมพร้อมกัน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม ในวันกติกขบรูณมีเพ็ญเดือนสิบสองในปีกวศกสัมฤทธิศก พระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2331 พระวัสสา

การชำระคัมภีร์และพระไตรปิฎกในสมัย รัชกาลที่ 1 ได้มีการจารึกและพิมพ์พระไตรปิฎกลงบนใบลาน เหตุที่ยกมายืดยาวก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ วิธีการในการชำระพระไตรปิฎก การจารึกพระไตรปิฎกและการเป็นศาสนูปถัมภกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการชำระและการพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง ดังหลักฐานจากหนังสือกฎหมายรัชกาลที่ 5 หน้า 838 ซึ่งหลวงรัตนญาณปติ (เปล่ง) อธิบดีกรมอัยการเป็นผู้รวบรวมไว้มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์จะทรงนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญวัฒนายิ่งขึ้นไปประการใด ท่านทั้งหลายก็คงแลเห็นในการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุให้ เป็นภาชนะรับรองพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง ทั้งอเนกทานบริจาคของประณีตต่าง ๆ ถากการยกย่องโดยสมณศักดิ์ ซึ่งเป็นเสปียงกำลังแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ผู้ทรงวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้าให้ดำรงอยู่ แลเป็นผู้แนะนำชาวสยามให้ประพฤติการละบาปบำเพ็ญบุญนั้นก็มิเป็นอันมากในปี หนึ่ง ๆ ก็อีกประการหนึ่งการที่ทรงบริจาคทั้งสองอย่างนั้นปีหนึ่งก็สิ้นพระราชทรัพย์ เป็นอันมาก เพราะเหตุด้วยทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนไตรนั้น บัดนี้ทรงพระราชดำริห์ถึงพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพุทธศาสนิตเป็นที่ร่ำเรียนศึกษาของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น ด้วย เหตุอย่างไร คงปรากฏในกระแสพระราชดำรัสแก่พระเถรานุเถร ซึ่งจะมีต่อไปในหน้ากระดาษนี้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงจะโปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรสยาม เย็บเล่มสมุดให้มากแพร่หลายสืบสานายุกาลต่อไป จึงโปรดให้ผดียงพระสงฆ์เถรานุเถระที่ชำนาญในพระไตรปิฎกอันมีสมณศักดิ์ 110 พระองค์ เป็นผู้ตรวจแก้ฉบับพระไตรปิฎกที่ตีพิมพ์ โปรดให้พระบรมวงษานุวงษข้าราชการฝ่ายคฤหัสถ์เป็นกรรมสัมปาทิกสภา จัดการพิมพ์พระไตรปิฎกให้สำเร็จทันในสมัยเมื่อเสด็จ

ดำรงสิริราชสมบัติครบ 25 ปี จะได้มีการมหกรรมฉลองพระไตรปิฎกนี้ในมงคลสมัยนั้น” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 37.)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังบันทึกลงบนใบลาน คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงเริ่มจะเป็นรูปร่างและมีครบทุกคัมภีร์

การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาลที่ 7 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ได้มีการชำระและการพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง ดังที่ปรากฏในรายงานการสร้างพระไตรปิฎก (ฉบับสยามรัฐ) ของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ จากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44 หน้า 3927 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470 นั้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 42) มีรายงานการสร้างพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชวโรกาสกราบบังคมทูลรายงานการสร้างพระ ไตรปิฎก เป็นอนุสาวรีย์เชิดชูพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าจัดสนองพระเดชพระคุณนั้น บัดนี้ต้นฉบับพระไตรปิฎกสำหรับที่จะพิมพ์นั้น ใช้ฉบับพิมพ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเมื่อพระพุทธศักราช 2436 นั้นเป็นพื้น มีการแก้ไข คือ เปลี่ยนใช้ พินทุ แทนวัญญูการและยามักการจัดวางระยะวรรคตอนหนังสือนั้นเสียใหม่ และใช้เครื่องหมายประกอบให้เป็นอย่างเดียว ตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานไว้ในกรพิมพ์อรรถกถาพระไตรปิฎก ส่วนคัมภีร์ที่ขาดไปในฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2436 ใช้ฉบับลานของหลวงเป็นต้นฉบับ และชำระโดยวิธีเดียวกัน แก่คำผิดแต่จำเพาะที่ปรากฏว่าคัดลอกผิด กำหนดการให้ได้พิมพ์แล้วเสร็จในพระพุทธศักราช 2470 อนึ่ง เพราะเหตุที่ได้ทรงเป็นประมุขบริจาคนคราชทรัพย์ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสบริจาคนครทรัพย์โดยเสด็จใน พระราชกุศลนั้น ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎก จึงขนานนามพระไตรปิฎกนี้ว่า “สยามมรณัฐสเดปิฎก” “พระไตรปิฎกสยามรัฐ”

การพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีที่นิยมเรียก ว่าฉบับสยามรัฐ และเป็นฉบับที่ใช้อ้างอิงในปัจจุบันมากที่สุดฉบับหนึ่ง แม้ในรัชกาลต่อมาจะมีการชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นอีกหลายฉบับทั้งฉบับภาษาไทย ฉบับอรรถกถา แต่ก็ยังอาศัยรูปแบบของพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐเป็นหลัก สรุปว่าการชำระการจารึกและการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้นมี 4 ครั้งคือ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 17.)

1. ชำระและจารลงในใบลาน กระทำที่เชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราชประมาณ พ.ศ. 2020
2. ชำระและจารลงในใบลาน กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2331
3. ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2431-2436
4. ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2468-2473

ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการชำระ และพิมพ์พระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง นอกจากนั้นยังมีการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาต่าง ๆ เป็นภาษาไทยและจัด พิมพ์เผยแพร่อีกจำนวนมาก ดำเนินการโดยมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ จนกระทั่งมีการบันทึกพระไตรปิฎกลงแผ่นซีดี และนำเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต

2.5 แนวคิดการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.5.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทธบาท

1. ความหมายของบทธบาท

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากเอกสารทางวิชาการพบว่า มีผู้ให้ความหมายของบทธบาทไว้หลายท่าน ดังนี้

ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม ได้กล่าวว่า บทธบาทนั้นมี 2 นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทธบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันแสดงบทธบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนทางด้านแสดงบทธบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทธบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม

ประภาพิศ สัญชาติเจตน ได้กล่าวว่า บทธบาท หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง

ขนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ ได้กล่าวว่า บทธบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทธบาท คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก หรือลงมือปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่น ตามสถานภาพ และตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้น ๆ

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทธบาท ก็คือแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทธบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป

พัทยา สายหู ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ การกระทำต่าง ๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำ トラバドที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวละคร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร”

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า สิ่งที่คุณจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้อธิบายว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของคุณ บุคคลของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุ จูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ

วราคม ทิสฎกะ ได้กล่าวว่า บทบาท คือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมากับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ

สุชา จันทรเอม และคณะ ได้กล่าวว่า “บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำนั้น คือเมื่อสังคมกำหนดสิทธิ และหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่างไรก็ดี แล้วบุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่นรู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม

สงวน สิทธิเลิศอรุณ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะการรับรู้ โดยได้แบ่งลักษณะบทบาทออกเป็น 5 ประเภท 8 คือ

1. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์การที่กำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้น ๆ

2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น(ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด

3. บทบาทตามความคิดเห็นของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็นซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

5. บทบาทผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง

โสภา ชูพิกุลชัย ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขาทำ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งโดยถือเอาฐานะและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมูลฐาน บทบาทที่ทำให้คนในสังคมสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของบุคคลอื่น รู้ว่าบุคคลอื่นต้องการอะไรจากตน ทำให้เกิดประโยชน์ในการทำงานร่วมกันเป็นทีม

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผนความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้น ๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่าบทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิต และงานของตนเอง หรือองค์กรลงมือปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่นตามสถานภาพ ทั้งการแสดงออกนั้นจะต้องมีการคำนึงถึงหน้าที่การงานเป็นสำคัญ รวมถึงความเหมาะสมแต่ละโอกาส

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึงหน้าที่ของบุคคลที่ตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคม ที่ให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพและบทบาทหลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป เช่น เป็นพ่อแม่ ลูก ครูอาจารย์ ทหาร ตำรวจ แพทย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น (พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์, 2560)

สรุป บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของแต่ละบุคคลในสังคม ในลักษณะเป็นความคาดหวังทางการกระทำโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้อง แสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการ สังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อนจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นใน สถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ

2. ทฤษฎีบทบาท (role theory)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎีบทบาท (role theory) ผู้ที่เข้าใจบทบาทหน้าที่และการเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ได้ดี ดังนั้นสมาชิกทุกคนในสังคม จึงควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกัน ว่าเมื่อไร เวลาไหน และที่ใดบุคคลควรที่จะแสดง

บทบาทอย่างไร จึงจะเหมาะสมอันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ซึ่งมีรายละเอียดของทฤษฎีบทบาทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

กรณีการ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (the socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (perceived role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

3. บทบาทที่กระทำจริง (the performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

จิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (ideal orle) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
2. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น

4. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานตำแหน่งที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (stimulus) ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

2.5.2 บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นยังมีบทบาทต่าง ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะในสังคมไทย พระสงฆ์มีบทบาทมากมายต่อการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในด้านเผยแผ่ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันบทบาทด้านการเผยแผ่ถือได้ว่ามีความสำคัญมาก กล่าวได้ว่ามีผลต่อการเพิ่มหรือลดศาสนิกเลยกี่ว่าได้ ดังนั้นการเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์จึงต้องเป็นไปตามหน้าที่ที่เรียกว่าบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งมีหลักการดังต่อไปนี้

บทบาทด้านการเผยแผ่การเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ) อ่างในกองแผนงาน กรมการศาสนา กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

1. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
2. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
3. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์(ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์(ประโยชน์ชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสและเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา37(3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 ดังนี้

ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องจัดทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไปแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
2. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัดและพระสงฆ์ ที่ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.บ.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
3. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

1. อบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัตตยา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

2. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย
3. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์
4. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจพิธี และการปฏิบัติ

5. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

6. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ
7. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

8. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรมตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่าน ได้ฟังตามสมควรแก่สถานที่ และโอกาส

9. ขวนขวายการจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้เรียน

กิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น มีการดำเนินการ ดังนี้

1. การเผยแพร่ตามประเพณีของพระสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่ ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา 2 รูปขึ้นไป

2. การเผยแพร่ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

3. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชน (อ.บ.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

4. การเผยแพร่พระพุทธรูปด้านคฤหัสถ์มีการตั้งสมาคมเพื่อการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

5. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประเภท เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การก่อเจดีย์ทราย การขนทรายเข้าวัด (พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์, 2560)

ดังนั้นสามารถได้ว่าบทบาทด้านการเผยแพร่ หมายถึง การทำให้พระพุทธศาสนากว้างขวางออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ชาตินี้) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถะประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสและเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระชลญาณมุนี และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง พระสงฆ์ต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในสังคมไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากล่าวคืออัตลักษณ์ของการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในสังคมไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลกซึ่งวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ก็คือ 1) การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ เป็นรูปแบบที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้บ่อย ๆ เพราะทำให้เข้าใจความได้ง่าย 2) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้ง 3) ใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว ทำให้รู้จักเข้าใจง่ายเป็นอุปกรณ์การสอน 4) การสาธิตให้ดูหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง 5) การใช้ภาษาในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในโวหารธรรมหรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบ 6) การเลือกคน พระพุทธรองค์จะทรงเลือกบุคคลที่เป็นประมุขหรือหัวหน้า แม้ในการแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท เมื่อมีเป้าหมายจะไปรดบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ทรงทิ้งบุคคลส่วนมากทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ในการฟังธรรมตามกำลังของตน 7) การรู้จักจังหวะและโอกาส เพื่อรอความพร้อมของผู้รับฟังทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจ 8) ความยืดหยุ่นในการสอน มีทั้งการยกย่อง การชม การปลอบประโลม หรือโอนอ่อนผ่อนตาม 9) การลงโทษและให้รางวัล เมื่อเห็นว่าบุคคลใดควรยกย่อง ก็ยกย่อง หรือควรตำหนิก็ตำหนิ 10) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยจะต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหา ประยุกต์พุทธวิธีในการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายของการสอน (การเทศนา) คือ การยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง เพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้และเข้าใจอย่างถูกต้องมีเหตุผล จะได้ละชั่ว ทำดี มีความสุขสงบ มีสันติ หรือถึงนิพพานอันเป็นจุดสูงสุดของชีวิตในทัศนะคติทางพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์ในสังคมไทยส่วนใหญ่เน้นสอนเรื่องทานเป็นลำดับแรก ต่อด้วยศีล และภาวนาสุดท้ายโดยส่วนใหญ่วางหลักการสอนไว้ คือ 1) วิเคราะห์ผู้ฟัง 2) กำหนดรู้ปริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ เป็นต้น 3) กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน มีขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอนนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง 4) รูปแบบการนำเสนอ เช่นการสนทนา การบรรยาย และการตอบปัญหา เป็นต้น 5) วิธีการนำเสนอ เช่น บางครั้งทรงใช้วิธียกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบ บางครั้งใช้วิธีตอบปัญหา บางครั้งใช้วิธีเล่านิทานมาประกอบ เป็นต้น 6) ลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่องมุ่งประโยชน์เกื้อกูล ต่อชาว โลก 7) การประเมินผล พระพุทธรองค์ทรงใช้วิธีการประเมินผลในการแสดงธรรมะทุกครั้ง เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จะเกิดคำว่าธัมมาภิสมโย คือการได้บรรลุธรรมตามเหตุปัจจัย ส่วนชนที่อยู่ในที่ประชุม นั้น ก็สามารถบรรลุคุณธรรมมากน้อย

ต่างกันไปตามความแก่กล้าของอินทรีย์ 8) การติดตามผล พระพุทธองค์จะทรงติดตามผลความคืบหน้าในเรื่องที่ทรงสอนไป

พระครูอาทรวชิรกิจ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 นับเป็นโจทย์ที่ท้าทายความสามารถของพระสงฆ์ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของพุทธบริษัททั้ง 4 พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดได้นั้น อยู่ที่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะสามารถนำวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นแบบอย่าง เช่นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ทรงเริ่มจากเข้าหาผู้นำของประเทศนั้น ๆ ก่อน เพราะเมื่อผู้นำยอมเชื่อฟังแล้วประชาชนในประเทศนั้น ๆ ก็ปฏิบัติตาม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์นั้นจะเป็นแบบราชานุกูฏ คือ อนุวัตตามชุมชนนั้น ๆ ก่อน แล้วค่อยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของพื้นที่นั้น แต่ต้องยึดหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์อย่างมั่นคง คือหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ หลักคุณธรรมหรือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา 4 ประการ หลักการเผยแผ่ 3 ประการ และวิธีการเผยแผ่ 6 ประการ นอกจากนี้พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องรู้จักการนำศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา เช่น รูปแบบวงจรการทำงานของเดมมิ่ง (Daming) คือ PDCA หลักธรรมของพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นสามารถนำมาปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0 ได้เป็นอย่างดี เพราะขณะนี้ประเทศไทยกำลังจะก้าวพ้นจากประเทศไทย 3.0 จากเข้าสู่โมเดล ประเทศไทย 4.0 ซึ่งรัฐบาลกำหนดทิศทางในการบริหารประเทศเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” จึงเป็นโจทย์ที่พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องแก้ไขให้ได้ว่า อะไร คือความมั่นคง อะไรคือมั่งคั่ง และอะไรคือ ยั่งยืนอย่างแท้จริง ทำอย่างไรจึงจะสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด และประชาชนได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่

สนิท ยินศักดิ์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อและโลกทัศน์ในชุมชนแม่ไผ่ผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมมุขปาฐะจัดอยู่ในวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทภาคิณ ซึ่งเป็นการสืบทอด ต่อกันมาในหลายรูปแบบ เช่น สำนวนสุภาภิต คำพังเพย และสำนวนโวหารทั่ว ๆ ไป และประเภทความเชื่อและโชคลาง (Believes and Superstitious) เป็นความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่แฝงอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต โดยแบ่งเป็นบทร้อง ในพิธีกรรมจำนวน 7 เรื่อง และภาคิณ จำนวน 9 บท ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะที่ได้ ทำการศึกษานั้น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและโลกทัศน์ของคนในชุมชน บ้านแม่ไผ่ ดังนี้ ด้านความเชื่อแบ่งเป็น 2 ด้านย่อย คือ 1) ความเชื่อในด้านทำให้กำลังใจ และ 2) ความเชื่อในการดำเนินชีวิตและการประกอบ

สัมมาอาชีวะ ซึ่งด้านความเชื่อ ในการให้กำลังใจจะปรากฏในพิธีสืบชะตาหมู่บ้านและการส่งเคราะห์หมู่บ้าน การเลี้ยง ผีเจ้าบ้าน พิธีส่งเคราะห์ผู้ป่วย หรือผู้หายป่วย การอัญเชิญขวัญหรือการเรียกขวัญ และความเชื่อในการดำเนินชีวิตและการประกอบสัมมาอาชีวะจะปรากฏในการทำนา จับปลาและตีมีด สำหรับโลกทัศน์ที่ได้สะท้อนออกมาจากรรณกรรมมุขปาฐะนั้น แบ่งเป็นด้านการทำงานและลักษณะของคนที่ไม่ควรคบ

มาลี ไพรสน และ พระครูพิพิธสุตาทรร (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพหุวัฒนธรรมอินเดีย ผลการศึกษาพบว่า ในสังคมอินเดียยุคพุทธกาลมีกลุ่มแนวคิดทางลัทธิศาสนาและความเชื่อเกิดขึ้นถึง 62 กลุ่ม ซึ่งล้วนเป็นมิจฉาภิภูฏฐิและครอบงำผู้คนทุกระดับชั้นวรรณะอยู่ในเวลานั้น กลุ่มแนวคิดเหล่านี้มีผลอย่างสำคัญต่อขบวนการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นมีเป้าหมายเพื่อการเผยแผ่ธรรมให้ ปวงชนได้รับประโยชน์และความสุข และเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความบริบูรณ์ ตั้งมั่นและ แผ่ไพศาล จึงมีหลักการเคลื่อนไหวทั้งเชิงรุกและเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อน จนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ภายในพุทธอุปาทกาลของพระองค์กล่าวได้ว่าแนวทางการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการปลดปล่อยมนุษยชาติ จากข่ายของความหลงผิดไปสู่อิสรภาพที่แท้และยังเป็นการทำลายมิจฉาภิภูฏฐิของกลุ่มอัญญ์ เดียรถีย์ที่เคยรุ่งเรืองให้อับแสงลงอีกด้วย ดังพระพุทธอุทานใน อุปปัชชังติสูตร อันเป็นการยืนยันชัดเจนว่าพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทผูกพันกับสังคมมาโดยตลอดตั้งแต่พุทธประสงค์แรกเริ่มของพระพุทธเจ้า ผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาแล้ว ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษาพุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ในโลกยุคปัจจุบัน ทั้งกลุ่มประเทศในโลกตะวันตก และอาเซียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 2) องค์กรทางพุทธศาสนาควรทบทวนองค์ ความรู้ด้วยแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ใน โครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การฟื้นฟูกระบวนการเข้าสู่โลกุตระธรรม การนำหลักคำสอน ระดับจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุข ฯลฯ รวมทั้ง การพัฒนาเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภูมิภาคอาเซียนและสากลเพื่อนำไปสู่ ความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา

พระอุดมสิทธิธนายก (กำพล คุณงกโร) (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม ผลการศึกษาพบว่า การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม คือการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบูรณาการหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ ทฤษฎีการบริหาร POCCC กับหลัก 4 ส. เพื่อให้เกิดการเผยแผ่ที่มีคุณภาพ อันได้แก่ การวางแผน โดยชี้แจงวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน ให้เกิดความร่วมมือ เกิดความกล้าหาญ

ยินดีและเบิกบานในการเผยแผ่จากนั้นจัดองค์การ ให้เป็นไปตามบริบททางสังคมของหน่วยงานเอื้อต่อการเผยแผ่ โดยกำหนดตัวบุคคลตำแหน่งและภาระงานให้ชัดเจน สร้างแรงบันดาลใจ เชิญชวน ชักชวน ให้ร่วมอุดมการณ์ในการเผยแผ่ ประการต่อมาสั่งการ ด้วยความชัดเจน ชวนให้ปฏิบัติตาม และเป็นคำสั่งชอบด้วยหลักการ ประการต่อมา ประสานงาน อย่างถูกต้องชัดเจน ทั้งกับบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก ให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยินดีให้ความร่วมมือในการเผยแผ่อย่างเต็มที่ จากนั้นการควบคุม กิจกรรมและกระบวนการเผยแผ่อย่างจริงจัง โดยมีการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่สำคัญสำหรับการเผยแผ่

องอาจ เขียวงามดี และ พระสุทธิสารเมธ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง องค์การพุทธในประเทศไทย: มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า องค์การทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ควรปรับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สังคม เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น หลังเคารพธงชาติทุกเช้า – เย็น ก็ควรมีการสอดแทรก หลักธรรมคำสอนเข้าไปด้วย เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ทุกคนในสังคมทุกเพศทุกวัยและเป็นการปลูกจิตสำนึกของมนุษย์ให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาและปฏิบัติให้เป็นหน้าที่เหมือนกิจวัตรประจำวันอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้งควรมีการจัดตั้งกลุ่มการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่สามารถดำเนินงานได้ในระยะยาวไม่ยึดติดเพียงผู้นำเพราะ จะมีส่วนช่วยยกระดับกระบวนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนและสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น แม้ว่าในบางประเทศจะมีศาสนาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญ หรือในบางประเทศศาสนาอาจจะเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญน้อยที่สุด แต่คำถามที่สำคัญที่สุดคือในรัฐไทยนั้น ศาสนามีความจำ เป็นมากน้อยเพียงใดที่ต้องมีการควบคุมศาสนาพุทธให้เป็นไปภายใต้กลไกของรัฐ ศาสนาพุทธในไทยถึงแม้จะมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์การดำรงและสืบทอดอำนาจ รวมทั้งการบริหารประเทศแต่ความเชื่อมโยงเหล่านั้นกลับเป็นเพียงการสร้างภาพหรือเพิ่มพูนความศักดิ์สิทธิ์ของผู้มีอำนาจเท่านั้น เมื่อยุคสมัยที่เปลี่ยนผันไปและรูปแบบการปกครองสมัยใหม่ที่อำนาจการตัดสินใจถูกกระจายให้ประชาชนมีส่วนร่วม ความศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกเน้นย้ำไปที่สถาบันเดียว จึงเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและหมดซึ่งความน่าเชื่อถือ

Dao Manh Hung (2018) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผลกระทบต่อวัฒนธรรมยอคนิยมในเวียดนาม ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนากลายเป็นส่วนสำคัญของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณของเวียดนามตั้งแต่ศตวรรษแรกจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของประเทศแสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาที่ดีที่สุดที่ผู้ปกครองมีแนวโน้มที่จะมีมนุษยนิยม และสามารถชื่นชมความภักดีเป็นช่วงเวลาพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเช่นกัน มีส่วนสำคัญในการสร้างความสำเร็จที่โดดเด่นที่สุดในวัฒนธรรมเวียดนาม รับผิดชอบต่อความสำเร็จทางทหารที่โดดเด่น

และการสร้างสังคมที่สงบสุขที่ประสบความสำเร็จ อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาจึงผสานเข้ากับ อุดมการณ์ความรักชาติ ตลอดเวลา แม้จะมีความก้าวหน้าหรือถดถอยในประวัติศาสตร์ของประเทศ พุทธศาสนาไม่เคยสูญเสียตำแหน่งในจิตสำนึกแห่งชาติของชาวเวียดนาม ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยม วัฒนธรรมนี้ไม่เคยถูกกลืนหรือทอดทิ้ง

Mike Megrove Reddy (2018) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้การสื่อสารเป็นลายลักษณ์อักษรโดยผู้นำ คริสเตียนยุคแรก: เพื่อการบำรุงรักษาและการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ผลการศึกษาพบว่า ในฐานะองค์กรทางศาสนาใหม่ คริสเตียนยุคแรกใช้การสื่อสารด้วยวาจา การสื่อสารกลุ่มย่อย และการสื่อสารสาธารณะให้เกิดประโยชน์สูงสุดในระหว่างการพัฒนาและการขยายพันธุ์ของระยะ ครีธา เมื่อพวกเขาไหล่ออกมาจากระยะการเคลื่อนไหวไปสู่ระยะขององค์กร พวกเขาเริ่มบันทึก ค่านิยมและความเชื่อของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่ผู้เชื่อจะมีความเข้าใจอย่างเพียงพอว่าสิ่งที่พวกเขา ต้องการเป็นคริสเตียน มีการใช้การสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างกว้างขวางผ่านการใช้พระกิตติคุณ จดหมาย และจดหมายฝาก งานเขียนเหล่านี้แต่ละงานเขียนถึงผู้รับโดยคำนึงถึงจุดประสงค์เฉพาะ คนแรกที่จัดพิมพ์รายการ หนังสือในพันธสัญญาใหม่ตามที่เราเห็นในทุกวันนี้คือ อะทาเนเชียสบิชอป แห่งอเล็กซานเดรียในจดหมายอีสเตอร์ของเขาในปี ค.ศ. 367 ต่อมาไม่มีไม่กี่คนที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับ เนื้อหาของคิล จึงแสดงให้เห็นถึงการบำรุงรักษาและการเผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพ ของศาสนา คริสต์ คริสต์จักรในปัจจุบัน ในยุคไฮเปอร์เทคโนโลยี สามารถและควรใช้รูปแบบการสื่อสารที่มีอยู่ใน ปัจจุบันให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อเผยแพร่ข่าวประเสริฐของพระคริสต์แก่คนรอบข้าง

Seunghye Lee (2020) ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมวัตถุของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในกรุงโซลยุคอาณานิคม ผลการศึกษาพบว่า การจัดตั้งพื้นที่เผยแผ่พระพุทธศาสนากลางในปี 1920 ซึ่งได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนเป็นครั้งแรกในการศึกษาครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่มีความหมายแต่สุดท้ายไม่ประสบความสำเร็จในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาเกาหลีในพลวัตของพระพุทธศาสนาอาณานิคม แม้ว่าพื้นที่การแพร่กระจายจะมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของการแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงการปกครองของกรุงโซลในช่วงยุคอาณานิคมยุคแรก แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจ เนื่องจากความมุ่งมั่นที่สนับสนุนอาณานิคมของผู้ก่อตั้งที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในประวัติศาสตร์ภายหลัง พื้นที่การแพร่พันธุ์ ดังที่การวิเคราะห์ของผมเปิดเผย เป็นผลมาจากความพยายามอย่างไม่หยุดยั้งของฮิวกวางที่จะบรรลุความเป็นรัฐบาลสำหรับพระพุทธศาสนาเกาหลี แม้ว่ามันจะหมายถึงการสมรู้ร่วมคิดกับอาณานิคมก็ตาม ข้าพเจ้ายังได้หารือถึงบทบาทที่สำคัญของเลดี้ซอนในการก่อตั้งพื้นที่แพร่พันธุ์ ซึ่งเป็นการฟื้นฟูเสียงของหญิงธรรมดาส่งเสริมคนหนึ่งในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาเกาหลีการประดิษฐ์

พระพุทธรูปทองคำแทนภาพวาดของผู้ปกครองในราชวงศ์ที่ล่องลับไปแล้วดูเหมือนจะเป็นเครื่องยืนยันความสำเร็จของยี่ฮั่วกวางที่พยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในศูนย์กลางของรัฐและสังคมมานานแล้ว ในแง่นี้ การก่อตั้งพื้นที่เผยแพร่กลางพระพุทธศาสนาเป็นช่วงเวลาอันรุ่งโรจน์สำหรับผู้ที่พยายามปรับปรุงพระพุทธศาสนาเกาหลีในแบบของตนเอง อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลานั้นห่างไกลจากความยั่งยืน ทรัพย์สินของพื้นที่แพร่กระจาย ยกเว้นพระพุทธรูป ถูกยึดไปตั้งแต่ยี่ฮวงไม่สามารถจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ได้ในปี 1924 ยี่ฮวงในที่สุดก็สูญเสียการยึดเกาะเฮอินซาและสาขาในกรุงโซลเนื่องจากเรื่องอื้อฉาวทางการเงินครั้งใหญ่ เลดี้ซอนยังทุกข์ทรมานจากความอับศและความยากลำบากทางการเงินในสมัยสุดท้ายของเธอ แม้ว่าพื้นที่การแพร่ขยายจะยาวนานจนถึงต้นทศวรรษ 1930 แต่ดูเหมือนว่าจะไม่ได้คืนชื่อเสียงและการมีสังคมอย่างที่เคยมีในช่วงต้นทศวรรษ 1920

Andrea Llukani (2021) ได้ศึกษาเรื่อง การแพร่กระจายของศาสนาคริสต์ในอิลลีเรีย ผลการศึกษาพบว่า สามารถกล่าวได้ว่าอัครสาวกเปาโลได้ใกล้ชิดกับอิลลีเรียมาก เขาอยู่ที่มาซิโดเนีย ประมาณสามเดือนและอยู่ในนิโคโปจาในฤดูหนาว จากเมืองเหล่านี้ท่านอาจส่งมิชชันนารีไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในอิลลีเรีย แต่พิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงแผนการเดินทางของเปาโล เราอาจกล่าวด้วยความเชื่อมั่นว่าท่านไม่เคยส่งสาวกของท่านไปยังที่ที่ท่านไม่เคยไปมาก่อน จดหมายถึงชาวโรมันเขียนระหว่างเปาโลพักอยู่ในเมืองโกรินโธ หลังจากเดินทางผ่านแคว้นมาซิโดเนียและบริเวณใกล้เคียง ในกรณีการกล่าวถึงอิลลีเรียไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เพราะเขาเพิ่งกลับมาจากการเดินทางของมิชชันนารีจากบริเวณเหล่านั้น. “ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงประกาศข่าวประเสริฐของพระคริสต์จากกรุงเยรูซาเล็มไปจนถึงเมืองอิลลิริคัม” (โรม 15:19) เปาโลต้องการจะไปกรุงโรม "หลังจากข้าพเจ้าอยู่ที่นั่น ท่านกล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องไปกรุงโรมด้วย” (กิจการ 19:21) และไม่เพียงแต่จะพบเขาเท่านั้น แต่อัครสาวกของประชาชาติทั้งหลายปรารถนาที่จะประกาศข่าวประเสริฐในกรุงโรม (โรม 1:1) การกล่าวถึงอิลลีเรียในจดหมายถึงชาวโรมันไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เนื่องจากเปาโลระหว่างการประกาศกิตติคุณผ่านอิลลีเรียได้ใกล้ชิดกับอิตาลีมากกว่าแต่ก่อน.

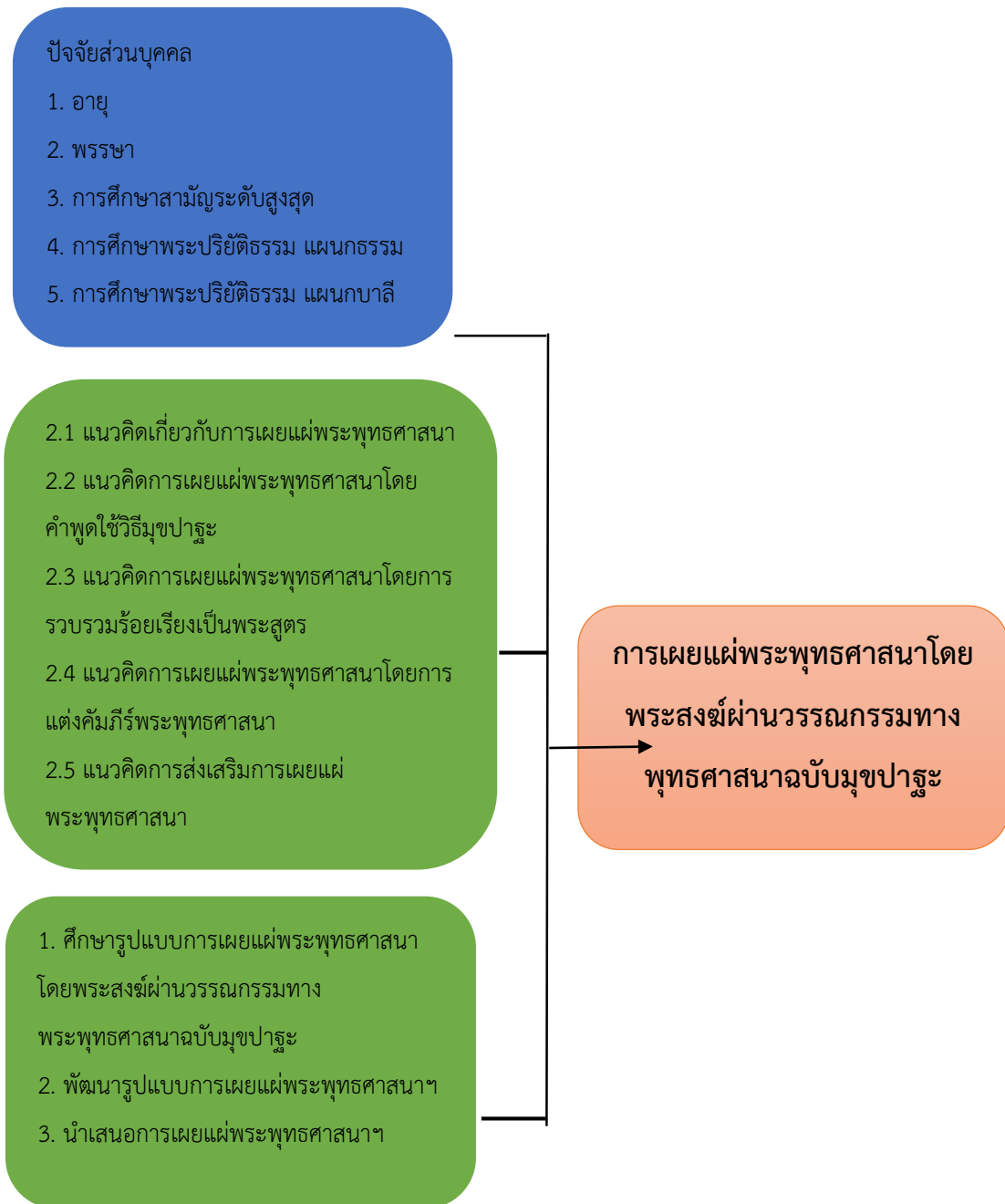
N. Najmiddinova (2022) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่ศาสนาในอุซเบกิสถาน ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับอุซเบกิสถานเป็นที่สนใจของนักวิทยาศาสตร์และผู้ติดตามพุทธศาสนาจากทั่วทุกมุมโลก ในเรื่องนี้อุซเบกิสถานมีโอกาสที่ดีในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเป้าหมายในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา มีหลายประเทศในโลกที่นับถือศาสนาพุทธ อุซเบกิสถานควรเตรียมโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอย่างรอบคอบสำหรับผู้แสวงบุญที่มีศักยภาพจากอินเดีย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น ไทย และประเทศอื่น ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไป จำเป็นต้องสร้างการสนับสนุนข้อมูลสำหรับสถานที่ท่องเที่ยวในภาษาของประเทศเหล่านี้ เพื่อหาประเด็นของการ

สนับสนุนด้านโลจิสติกส์และการขนส่งกับประเทศเหล่านี้ โรงแรมระดับโลกและแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงให้ทันสมัยและสร้างขึ้นใกล้กับพุทธสถานที่พบ การดำเนินการรณรงค์ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเหล่านี้ในประเทศที่มีอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาจะเป็นแรงผลักดันที่แท้จริงในการเพิ่มขึ้นหลายเท่าของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาอุชเชิกสถานจากประเทศเหล่านี้ โดยทั่วไปควรสังเกตว่าอุชเชิกสถานมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่ดีสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวแสงบุญ ผู้เชี่ยวชาญระบุว่า ศักยภาพของประเทศต่าง ๆ ที่นับถือศาสนาพุทธที่ต้องการเยี่ยมชมอนุสรณ์สถานทางพุทธศาสนาในสมัยโบราณในดินแดนอุชเชิกสถานนั้นยิ่งใหญ่มาก และเราควรหิวโอกาสนี้ได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนโดยควรปรับปรุงแบบการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาให้สังคมเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น ในช่วงเช้าหรือเย็นควรมีการสวดแทรก หลักธรรมคำสอนเข้าไปเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาเข้าสู่ทุกคนในสังคมทุกเพศทุกวัยและเป็นการปลูกจิตสำนึกของมนุษย์ให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาและปฏิบัติให้เป็นหน้าที่เหมือนกิจวัตรประจำวันอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้งควรมีการจัดตั้งกลุ่มการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่สามารถดำเนินงานได้ในระยะยาวไม่ยึดติดเพียงผู้นำ

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธรูปศาสนาฉบับมุขปาฐะ เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาฯ และ เพื่อนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาฯ สามารถศึกษาตามกรอบการวิจัยดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ” ผู้วิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- 3.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่าง 1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ และ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร และงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก การฝึกอบรม การสนทนากลุ่ม นำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดในการวิจัยดังนี้

(1) ส่งหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัยพระสงฆ์ที่ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสบการณ์ด้านงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ที่เกี่ยวข้อง

(2) ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม โดยการพัฒนาแบบสอบถาม นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งนำแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสอบถาม จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

(3) ดำเนินการแจกแบบสอบถามการวิจัยกับกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้ประสานนัดวันและเวลาในการจัดเก็บแบบสอบถามที่สมบูรณ์นำกลับมาวิเคราะห์ผลต่อไป

3.1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดในการวิจัยดังนี้

(1) ส่งหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัยคณะสงฆ์ ที่เกี่ยวข้อง
 (2) ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน/งานวิจัยในองค์กร
 (3) ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข พร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความเห็นชอบส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

(4) ลงพื้นที่สัมภาษณ์การวิจัย สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้บริหารปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ที่เกี่ยวข้อง โดยนัดเวลาในการมาพูดคุยกัน ซึ่งนักวิจัยเองได้เตรียมเนื้อหา คือ การลำดับขั้นตอน การดำเนินการ การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กระดาษปรู๊ฟ ปากกาเมจิก สมุด ปากกา เทป โดยนักวิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล จากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์ ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับ มีความครอบคลุม และยังเป็น การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการจัด เวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยจัดทั้งหมด 3 ครั้ง

3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้ร่วมปฏิบัติการ (Participants) ดังนี้และการวิจัยในครั้งนี้นักวิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนขอบเขตการศึกษาวิจัย คือ ประชากรพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน ดังนี้

3.2.1 วิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2) กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของประชากร วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คัดเลือกจาก พระสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส ,รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ และอาศัยสูตรการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่จะดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจจากจำนวนของพระสงฆ์ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 1,442 (อ้างอิงข้อมูลจากสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ ปี2563) โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมของ Taro Yamane และกำหนดขอบเขตความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 สามารถ คำนวณหากกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 313 รูป

คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คือ
$$n = \frac{N}{1+Ne}$$

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส ,รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 313 รูป

3.2.2 วิจัยเชิงคุณภาพ

1) ประชากร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2) กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของประชากร โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คัดเลือกจาก ผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ อาทิ พระสงฆ์และผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีประสบการณ์ด้านงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 4 รูป

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

3.1) พระครูปริยัตยานุศาสน์, ดร.เจ้าอาวาสวัดฝายหิน

3.2) พระนคร ปริงฤทธิ์ (ปญญาวชิโร) วัดชัยสถาน (ป่าเสร์้าน้อย)

3.3) ผศ.ดร.โผน นามณี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

4) การคัดกรองคุณสมบัติกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ Key Informants มีเกณฑ์ดังนี้

4.1) ผู้วิจัยเลือกคัดกรองคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2) ผู้วิจัยคัดกรองคุณสมบัติจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้

4.3) ผู้วิจัยคัดกรองคุณสมบัติโดยเน้นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงถึงความสามารถในการให้ข้อมูลเป็นประโยชน์กับงานวิจัยในครั้งนี้

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 วิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำนวน 313 รูป

1) แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามการวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ซึ่งใช้สำหรับแจกให้กับพระสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส, รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการ ในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

3.3.2 วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมความคิดเห็นร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งใช้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีประสบการณ์ด้านงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ มีโครงสร้าง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อคำถามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังนี้ คือ

1) แบบสอบถาม

1.1 ผู้วิจัยได้พัฒนาและสร้างแบบสอบถาม

1.2 นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่านได้แก่ 1) พระมหาวิเศษ ปญาวชิโร, รศ.ดร. 2) ผศ.ดร.ตระกุล ชำนาญ และ 3) ผศ.ดร.โผน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

1.3 ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม กับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC)

1.4 นำไปทดสอบ (Try –Out) กับกลุ่มลักษณะที่คล้ายกัน จำนวน 30 คน

1.5 นำความคิดของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มประชาชนที่ไปทำทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพโดยผลการทดสอบได้ค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมอยู่ที่ 1.00 (α)

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2.1 ผู้วิจัยได้พัฒนาและสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2.2 นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่านได้แก่ 1) พระมหาวิเศษ ปญาวชิโร, รศ.ดร. 2) ผศ.ดร.ตระกุล ชำนาญ และ 3) ผศ.ดร.โผน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2.3 ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม กับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC)

2.4 นำไปทดสอบ (Try –Out) กับกลุ่มลักษณะที่คล้ายกัน จำนวน 30 คน

2.5 นำความคิดของผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มประชาชนที่ไปทำทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้มีเครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพ

3.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดจนถึงให้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต ของคณะศาสนาและปรัชญา

จำนวน 5 ท่าน ในการแจกแบบสอบถาม 313 ชุด โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการจัดทำหนังสือขออนุญาตจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ลงเก็บข้อมูลติดต่อประสานขอความร่วมมือนัดสัมภาษณ์เชิงลึก กับ พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสบการณ์ด้านงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ โดยการนัดพบประชุม และทำการเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียงและการจดบันทึกข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลมีทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพได้แก่

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว นำมาตรวจความครบถ้วนสมบูรณ์และนำผลมาทำการประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ข้อมูลจะถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติ โดยมีวิธีการดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และแปลผลโดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์
2. นำข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้มาหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
3. นำข้อมูลคะแนนที่ได้มาด้วยวิธีดังกล่าว นำมาเปรียบเทียบเพื่อแปลความหมายกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ(Content Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูล ที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ สถิติที่ใช้ ได้แก่

1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นสถิติที่นำมาใช้บรรยายคุณลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษา ได้แก่

1) ร้อยละ (Percentage) ใช้สูตร P ของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

$$\text{สูตร} \quad P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ P แทน ร้อยละ
 f แทน ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
 N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

2) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ของคะแนน โดยใช้สูตรของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

$$\text{สูตร} \quad \bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 N แทน จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้สูตร S.D. ของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

$$\text{สูตร} \quad S.D. = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ $S.D.$ แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
 X^2 แทน คะแนนยกกำลังสอง
 N แทน จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามหรือจำนวนตัวอย่าง
 $\sum$ แทน ผลรวม

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณจากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ

ตอนที่ 3 นำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ

ตอนที่ 1 รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ โดยผลการศึกษแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางที่ 4.1 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ จำแนกตาม อายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
20-30 ปี	162	51.80
31-40 ปี	31	9.90
41-50 ปี	44	14.00
4) 51-60 ปี	50	16.00
60 ปีขึ้นไป	26	8.30
รวม	313	100.00

จากตาราง 4.1 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ อายุ 20-30 ปี มากที่สุด จำนวน 162 รูป คิดเป็นร้อยละ 51.80 รองลงมาคือ อายุ 51-60 ปี จำนวน 50 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.00 และน้อยที่สุดคือ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 26 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.30

ตารางที่ 4.2 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม พรรษา

พรรษา	จำนวน	ร้อยละ
3-5 พรรษา	39	12.5
6-10 พรรษา	107	34.2
11-15 พรรษา	93	29.7
16-20 พรรษา	31	9.9
21-25 พรรษา	14	4.5
26-30 พรรษา	11	3.5
31-35 พรรษา	12	3.8
36 พรรษาขึ้นไป	6	1.9
รวม	313	100.0

จากตารางที่ 4.2 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม พรรษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพรรษามากที่สุด 6-10 พรรษา จำนวน 107 รูป คิดเป็นร้อยละ 34.2 รองลงมาคือ 11-15 พรรษา จำนวน 93 รูป คิดเป็นร้อยละ 29.7 และน้อยที่สุดคือ 36 พรรษาขึ้นไป จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.9

ตารางที่ 4.3 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตาม การศึกษา

การศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	51	16.3
มัธยมศึกษา	147	47.0
อาชีวศึกษา/อนุปริญญา	35	11.2
ปริญญาตรี	55	17.6
ปริญญาโท	10	3.2
ปริญญาเอก	15	4.8
รวม	313	100.0

จากตารางที่ 4.3 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด 147 รูป คิดเป็นร้อยละ 47.0 รองลงมาคือ ระดับปริญญาตรีจำนวน 55 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.6 และน้อยที่สุดคือระดับปริญญาโท 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 3.2

ตารางที่ 4.4 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมชั้นตรี	40	12.8
นักธรรมชั้นโท	39	12.5
นักธรรมชั้นเอก	234	74.7
รวม	313	100.0

จากตารางที่ 4.4 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการศึกษาระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด จำนวน 234 รูป คิดเป็นร้อยละ 74.7 รองลงมาคือ นักธรรมชั้นตรี จำนวน 40 รูป คิดเป็นร้อยละ 12.8 และน้อยที่สุดคือนักธรรมชั้นโท จำนวน 39 รูป คิดเป็นร้อยละ 12.5

ตารางที่ 4.5 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

การศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
เปรียญธรรม 1-2 ประโยค	110	35.1
เปรียญธรรม 3 ประโยค	89	28.4
เปรียญธรรม 4-5 ประโยค	43	13.7
เปรียญธรรม 6-7 ประโยค	15	4.8
เปรียญธรรม 8-9 ประโยค	7	2.2
ไม่ได้ศึกษาเปรียญธรรม	49	15.7
รวม	313	100.0

จากตารางที่ 4.5 จำนวนค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการศึกษาระดับเปรียญธรรม 1-2 ประโยคมากที่สุด จำนวน 110 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.1 รองลงมาคือการศึกษาระดับเปรียญธรรม 3 ประโยค จำนวน 89 รูป คิดเป็นร้อยละ 28.4

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ตารางที่ 4.6 จำนวนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ที่	รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก				
1	ท่านมีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ นอกสถานที่	3.01	0.94	ปานกลาง

ที่	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
2	ท่านมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อช่วยเหลือสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขต่อสังคม	4.16	0.62	มาก
3	ท่านมีการเผยแผ่ให้ความรู้ให้ธรรมะอนุเคราะห์สังเคราะห์ ประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ	3.74	0.66	มาก
4	ท่านมีการเผยแผ่ด้วยการเทศน์บรรยายธรรมให้ความรู้หลักธรรมคำสอนตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเน้นผู้ฟังจำนวนมากและมีความหลากหลาย	4.16	0.63	มาก
5	ท่านมีการฝึกตนให้มีความเป็นเลิศทางพระธรรมวินัย ศึกษารธรรมให้เข้าใจแตกฉาน	4.14	0.62	มาก
ผลรวม		3.84	0.45	มาก
ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ				
6	ท่านมีการเผยแผ่ให้ความรู้หลักธรรมคำสอนภายในวัดหรือสถานที่ฝึกปฏิบัติอบรม	3.15	0.82	ปานกลาง
7	ท่านมีการบรรยายเผยแผ่ธรรมในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ประจำอยู่ภายในวัด	3.16	0.79	ปานกลาง
8	ท่านมีการนั่งเทศน์บนธรรมมาสน์	2.98	0.87	ปานกลาง
9	วัดของท่านมีการจัดปฏิบัติธรรม 3 วัน 7 วัน และการเข้าค่ายอบรมธรรมะ 3 วัน 2 คืน	3.22	0.77	ปานกลาง
10	ท่านมีเผยแผ่พุทธศาสนาโดยวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับ มุขปาฐะ ภายในวัด	3.11	3.11	ปานกลาง
ผลรวม		3.12	0.71	ปานกลาง
ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน				
11	ท่านมีการประยุกต์การเผยแผ่พุทธศาสนาแบบมุขปาฐะให้ร่วมสมัย	3.04	0.87	ปานกลาง

ที่	รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
12	ท่านมีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อต่างๆ เช่นห้องสมุด, หนังสือธรรม, วิทยู, หอกระจายเสียง, โทรทัศน์, และอินเทอร์เน็ต, เอกสารต่าง ๆ	2.97	0.89	ปานกลาง
13	ท่านมีการจัดกิจกรรม/เทศนาอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ ประชาชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญต่าง ๆ ของไทย	4.16	0.62	มาก
14	ท่านมีการเข้าร่วมกิจกรรมในการอบรมปฏิบัติธรรมแก่ พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป	4.08	0.66	มาก
15	ท่านที่การอำนวยความสะดวกและจัดสถานที่วัดสำหรับ เป็นแหล่งการศึกษาความรู้ธรรม มีความร่มรื่น สะอาด สงบมีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	4.16	0.62	มาก
ผลรวม		3.68	0.52	มาก

จากตารางที่ 4.6 จำนวนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ผลการวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ และ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน ผลการศึกษา ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.45 ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.12 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.71 และ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.68 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.52

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

จากแบบการตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ในการเผยแผ่ไม่ใช่ใครก็จะเผยแผ่ได้แต่ต้องมีการศึกษาเรื่องราวและผู้เผยแผ่ต้องมีพรสวรรค์และพรแสวง

ในการถ่ายทอดเรื่องราวให้ประชาชนได้เข้าถึงหลักธรรมให้มากที่สุด

2. ควรมีการอบรมและถ่ายทอดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ
3. ควรมีฝึกรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะให้พระนักเผยแผ่รุ่นใหม่
4. ในแต่ละภาคควรสร้างอัตลักษณ์การเผยแผ่และศึกษาเรื่องราวพระเพณีวัฒนธรรมผ่านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ
5. ควรมีการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้มากขึ้น อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ เสียงตามสาย สื่อสังคมออนไลน์ และ วันสำคัญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ให้มากขึ้นโดยจัดทำให้มีความน่าสนใจ และสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

การเผยแผ่คือการทำให้ขยายออกไปการทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา แพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธ ศาสนาไปประพฤติปฏิบัติมีหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ (ช่วง วรปุณโย), 2540)

1. หลักประโยชน์ 3 การประกาศพระพุทธ ศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชน เป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรง ประทาน โอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไป ประกาศพรหมจรรย์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายเธอจงแสดง ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงาม ในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและ พยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง”

2. หลักไตรสิกขา หลักการที่สำคัญ อีกประการคือไตรสิกขาคือสิ่งที่เรียกว่าความงาม ในเบื้องต้น ได้แก่ศีลงามในท่ามกลาง ได้แก่สมาธิ งามในที่สุด ได้แก่ ปัญญา ปรากฏในพระดำรัส ที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟังได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา

3. ศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธเจ้าถือหลักว่ามนุษย์เป็นผู้ฝึกได้มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดงการมองเช่นนี้เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญา ของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างในด้านทางร่างกายซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่งการมอง มนุษย์ทุกคนที่จิตใจมากกว่ามองรูปลักษณะที่แสดงออกมาภายนอก อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพุทธวิธีในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระองค์เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคล มีระดับสติปัญญาน้อยพระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้ว ก็จะปรับใช้วิธีการเพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงและวางรากฐาน แก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศธรรมของพระองค์

พระไตรปิฎกบาลี เป็นพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบทอดรักษาต่อ ๆ กันมาเป็นภาษาบาลี ซึ่งถือเป็นพระไตรปิฎกที่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์และเก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด มีเนื้อหาแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก คือ บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลพระธรรมเทศนาและเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อครั้งพุทธกาล และ พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลเนื้อหาธรรมล้วน ๆ ไม่มีบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง พระไตรปิฎกบาลีเดินทางไกลผ่านกาลเวลามาประมาณ 2,600 ปี สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน แต่แทบไม่น่าเชื่อว่าการสืบทอดดังกล่าวจะมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่อินเดียโบราณในยุคที่ปราศจากเทคโนโลยีสื่อสารคมนาคม แม้แต่การขีดเขียนตัวอักษรก็ยังไม่แพร่หลายในสังคมอินเดียยุคนั้น จึงนับเป็นเรื่องอัศจรรย์ไม่น้อยที่พระธรรมคำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ ได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงมือเราวิธีการเดียวในการสืบทอดพระธรรมและพระวินัยในครั้งพุทธกาล คือ การสวดทรงจำซึ่งนิยมเรียกว่า “มุขปาฐะ” จากการสัมภาษณ์พระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม กล่าวว่า “การเผยแบบแบบมุขปาฐะ มีจุดเริ่มต้นจากพระสงฆ์ที่เดินทางไปรับฟังพระวินัยและพระธรรมเทศนาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นก็จำคำสอนไปถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุสงฆ์ในแคว้นต่าง ๆ โดยพระภิกษุ คือพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในแคว้นต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการอยู่จำพรรษา ก็จะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามธรรมเนียมปฏิบัติในครั้งพุทธกาล เพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนและพระวินัยที่ทรงแสดงเพิ่มเติมในพรรษานั้น ๆ ณ เขตวันมหาวิหารและวัดบุพพารามในกรุงสาวัตถี ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาตลอดต่อเนื่องนานถึง 25 พรรษา พระภิกษุอาคันตุกะที่เดินทางไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้นจะพักแรมในที่พักที่จัดแบ่งตามความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านของพระภิกษุ เช่น กลุ่มที่ชำนาญพระสูตร

กลุ่มที่ชำนาญพระวินัย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเลือกศึกษาพระวินัย พระธรรม หรือพระสูตรตามที่ตนสนใจ เมื่อสามารถสวดทรงจำพระธรรมวินัยที่ศึกษาได้ขึ้นใจแล้ว ก็จะจาริกไปในแคว้นต่าง ๆ และนำพระธรรมคำสอนที่เพิ่งศึกษามาไปถ่ายทอดแก่พระภิกษุอื่นต่อ ๆ กันไปพระวินัยและพระธรรมจึงได้รับการถ่ายทอดไปยังพระภิกษุทั้งแผ่นดินโดยทั่วถึงกันด้วยการสวดทรงจำ ต่อมาการเขียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแพร่หลายมากขึ้น พระไตรปิฎกจึงได้รับการจารึกลงในคัมภีร์ใบลานบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และวิธีการในการบันทึกพระไตรปิฎกก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้น จากคัมภีร์ใบลานเป็นพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ จากพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคัมภีร์ใบลานเป็นจำนวนมากถูกปล่อยปละละเลย ทำให้บางส่วนถูกร่อนไปตามกาลเวลา บางส่วนก็สูญหายไป อีกทั้งผู้ที่สามารถอ่านอักษรโบราณก็มีน้อย (พระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2565)

ในยุคพุทธกาลเมื่อพระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นครั้งแรกมีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของขงมหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ แก่กุลและมีความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พระธรรมทูตเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยนี้ ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมิจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ ภิกษุทั้งหลายในมหาปรินิพพานสูตร ที่ฉนิทาย มหาวรรค (10/141/146) ความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็น ศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช กระทำสังคายนาครั้งที่ 3 ได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศ 9 สาย นับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรก ในประเทศไทยอดีตเรียกว่า สุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่ง ได้เดินทางนำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังดินแดนนี้

การที่พระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งแรก นั้น ปรากฏด่านแรกที่ติดขัด คือ ภาษาในการสื่อความหมายปัญหาที่เกิดขึ้น คือ จะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไรแต่ภาษาธรรมนั้นสื่อกันได้โดยไม่ต้องพูด คือ เข้าใจกันด้วยสื่อภาษาใจ โดยมีการพัฒนา รูปแบบดังนี้ คือ

1. รูปแบบการท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่นการสาธยายพระวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์ มีกระบวนการคือการเผยแผ่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็จะจดจำจนขึ้นใจและสาธยายต่อเมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง

ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไป ส่วนในการเผยแพร่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม โดยการประยุกต์และเล่าเรื่องราวยกอุทธรณ์และนิทานประกอบ และเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย

2. รูปแบบการเผยแพร่โดยการพิมพ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา ในยุคการสื่อสารพระพุทธศาสนาเถรวาทใช้ภาษาบาลี หรือมคธเป็นภาษาบันทึกพระพุทธศาสนา ดังนั้นในยุคต่อมาจึงมีการพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ เป็นภาษาบาลี พระไตรปิฎกเกิดขึ้นครั้งแรกมีผู้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่การสังคายนา ครั้งที่ 1 ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 7 เดือนโดยปรารภเหตุพระสุภทัชอุทธรณ์พระมหากัสสปะจึงได้ดำริว่า เอาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรม และพระวินัยเกิดในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคล จักเสื่อมกำลัง ฯ (วิ.จ. 7/614/303.) หลัง การทำสังคายนาครั้งที่สาม พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำการบันทึกหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาลงบนเสาหิน และส่งพระเถระออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศอีก 9 สาย

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านจารึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วยภาษาบาลีซึ่งสามารถแบ่งลำดับชั้นของคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) พระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง เรียกว่า บาลี
- 2) คำอธิบายพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นสอง เรียกว่า อรรถกถา หรือ วัณณา
- 3) คำอธิบายอรรถกถา เป็นหลักฐานชั้นสาม เรียกว่า ฎีกา
- 4) คำอธิบายฎีกา เป็นหลักฐานชั้นสี่ เรียกว่า อนุฎีกา
- 5) นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่แต่งขึ้นภายหลังเป็นทำนองอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มี

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ หนังสือประเภทนี้ เรียกว่า “ทีปนี” หรือ “ทีปิกา” หรือ “ปทีปิกา” และหนังสือที่อธิบายเรื่องปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือประเภทนี้เรียกว่า “โยชนา” หนังสือทั้งสองประเภทนี้จัดเป็นคัมภีร์อรรถกถา

คำสอนที่อยู่ในคัมภีร์เหล่านี้ คำสอนที่อยู่ในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานสำคัญที่สุด การบันทึกใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในขณะที่ภาษาสันสกฤตใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังบันทึกลงบนใบลาน คัมภีร์พระไตรปิฎกจึงเริ่มจะเป็นรูปร่างและมีครบทุกคัมภีร์ การชำระและจารึกพระไตรปิฎกในสมัยรัชกาล

ที่ 7 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ได้มีการชำระและการพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง ดังที่ปรากฏในรายงานการสร้างพระไตรปิฎก (ฉบับสยามรัฐ) ของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ จากราชกิจจานุชekhษา เล่ม 44 หน้า 3927 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470 นั้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, หน้า 42) ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการชำระ และพิมพ์พระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง นอกจากนั้นยังมีการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาต่างๆเป็นภาษาไทยและจัด พิมพ์เผยแพร่อีกจำนวนมากดำเนินการโดยมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ จนกระทั่งมีการบันทึกพระไตรปิฎกลงแผ่นซีดี และนำเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุ โทรทัศน์

3. รูปแบบการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เมื่อมีสถานีวิทยุโทรทัศน์เกิดขึ้น พระสงฆ์ส่วนหนึ่งก็ได้ใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จึงมีพระนักจัดรายการวิทยุโทรทัศน์จำนวนมาก ปัจจุบันการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมอาจจะพยายามแสวงหาทางอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยที่ต่างฝ่ายก็ต้องพยายามปรับตัวไปตามทางของตัวเอง ศาสนาได้แสดงออกในหลากหลายรูปแบบ หลากหลายเนื้อหา เพื่อเอาใจมิตรรักนักธรรมและบรรดาญาติธรรมทั้งหลายให้หันหน้ามาเข้าวัดบั้งรวม ทั้งได้ผสมผสานการใช้สื่อแบบใหม่ ๆ อย่างไม่เคอะเขิน เช่น พระพยอม กัลยาโณ ได้จัดรายการสนทนาธรรมคู่กับดีเจรายการวิทยุเป็นประจำเป็นต้น ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมของ สถาบันสงฆ์ไทยมีผู้ศึกษาแล้ว พบว่าปัญหาและอุปสรรคด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้เผยแพร่ธรรมะขาดแคลน พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะอย่างแท้จริง ด้านรูปแบบการสื่อสาร ปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายภาคทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแพร่ธรรมะไม่เข้าถึงจิตใจ ของผู้ฟังอย่างแท้จริง ด้านวิธีการ หรือกลวิธีในการเผยแพร่ ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแพร่ นอกจากนี้พระสงฆ์ ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้โสตทัศนูปกรณ์มาก่อนรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่มุ่งใช้แต่สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแพร่ธรรมะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด การเผยแพร่ของคณะสงฆ์ไทยจึงติดอยู่รูปแบบมากเกินไปทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความ สนใจน้อย ในการใช้สื่อสมัยใหม่ ในยุคข้อมูลข่าวสาร ผลต่อการเผยแพร่ และการเปลี่ยนแปลงการใช้สื่อ พระภาวนาวิริยคุณ (ทัตตะชีโว) กล่าวว่า บทบาทสื่อสมัยใหม่นั้นมีผลต่อการเผยแพร่แต่หากแยกแยะไม่ออกก็อาจจะนำไปใช้ในทางที่ผิด ซึ่งประการสำคัญโดยพื้นฐานต้องพิจารณาให้เห็นก่อนขณะนี้ที่มีอยู่ คือ พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์อยู่ในแผ่นซีดีรอม แจกจ่ายเผยแพร่แก่องค์กรต่าง ๆ ไปแล้วการเผยแพร่สาระของพระพุทธศาสนาให้กว้างไกลในยุคปัจจุบันนั้นอาจจะมีวิธีการได้หลายแนวทางเท่าที่คณะสงฆ์ใช้ใน ปัจจุบัน เช่นการเทศนา การแสดงธรรม การบรรยาย

ธรรมในแต่ละวัด การเผยแพร่ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ ดาวเทียมตั้งที่วัดธรรมกายมีรายการธรรมะที่เรียกว่าดาวเทียมดาวธรรม ในยุคปัจจุบันมีสถานีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น มีวัดหลายวัดต่างก็ใช้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อคือวิทยุชุมชนเป็น ช่องทางในการเผยแพร่ แต่วิทยุชุมชนมีข้อจำกัดคือไม่สามารถสื่อสารไปในที่ไกลได้ เพราะมีข้อจำกัดด้านคลื่น ดังนั้นจึงจำกัดอยู่ในกลุ่มที่ไม่มากนัก โดยเฉพาะในกลุ่มที่คลื่นวิทยุชุมชน ส่งไปถึงเท่านั้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์ เป็นที่นิยมมาโดยตลอด ในทางคณะสงฆ์ก็ได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์ทางพระพุทธศาสนาขึ้นเรียกว่า “สถานีโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย” ตั้งอยู่ที่วัดยานนาวา มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า The World Buddhist Television of Thailand (WBTV) เดิมมีชื่อว่า สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เณริณพระเกียรติ 72 พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เจริญพระราชศรัทธา เสด็จฯพร้อมด้วยพระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายามาเป็นประธานเปิดสถานีโทรทัศน์เณริณพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2547 ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานครการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากอดีต และปัจจุบันได้รับการพัฒนาวิธีการมาโดยตลอด จากยุคชุมชนปาฐะ ยุคคัมภีร์ไบเบิล หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ และในปัจจุบันยังมีสื่อที่นิยมกันมากในคณะสงฆ์ไทย คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต

4. รูปแบบการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคม ข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริง ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ส่งผลให้การดำเนินทางธุรกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คู่กับสารสนเทศ ควบคู่กันที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ก็จะก่อให้เกิดสารสนเทศที่ทันสมัยไปด้วยความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ทำให้มีการพัฒนา คิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตเป็นอันมาก เทคโนโลยี ได้เข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถผลิตสินค้าและให้บริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมากมีราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพ เทคโนโลยีทำให้มีการติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก การเดินทางเชื่อมโยงถึงกันทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา ระบบสื่อสารโทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์ก้าวหน้ามาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสังคมสารสนเทศ ชีวิตความเป็นอยู่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก การสื่อสารโทรคมนาคมกระจายทั่วถึง ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมไร้พรมแดนเพราะเรื่องราวของประเทศหนึ่งสามารถ กระจายแพร่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

5. รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต หลังจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางวิทยุ และโทรทัศน์ได้รับความนิยมจนกระทั่งมีสถานีวิทยุธรรมะและสถานีโทรทัศน์พระพุทธศาสนา เมื่อเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นเทคโนโลยีที่ร้อนแรงที่สุด สะดวกที่สุด เข้าถึงคนได้มากที่สุดตามการใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยนั้นไทยนั้นมีข้อมูล ระบุว่า “ประเทศไทยถือเป็นประเทศแรก ๆ ในทวีปเอเชียที่มีการนำอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ อินเทอร์เน็ตเข้าสู่ประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2530 จากการผลักดันของ ดร.กาญจนา กาญจนสุตแห่งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ทำให้มีการเริ่มต้นส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ติดต่อกันระหว่างมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลียกับวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ต่อมาปลายปี พ.ศ. 2536 ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ได้เปิด (World Wide Web) หรือ เวิลด์ ไรด์ เว็บ โดยใช้ตัวย่อว่า www เป็นครั้งแรกในประเทศไทยคือ <http://www.nectec.or.th/> ซึ่งทำหน้าที่แนะนำประเทศไทยให้กับทั่วโลกเป็นภาษาอังกฤษภายใต้ชื่อ “Thailand the Big Picture” ในปัจจุบันได้เปลี่ยนหน้าที่มาให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เทคโนโลยี อิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ โดยมีการปรับปรุงรูปแบบให้ทันสมัยและเปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยเป็นหลัก จากนั้นเป็นต้นมาการใช้งานบริการอินเทอร์เน็ต (Internet) ในประเทศไทยได้รับความนิยมอย่างสูงและมีความต้องการใช้งานเพิ่มสูงขึ้นทุกวัน ทั้งปริมาณผู้ใช้และปริมาณอัตราการรับส่งข้อมูลที่มีปริมาณมากขึ้นทุกวัน จนกระทั่งมีรัฐวิสาหกิจได้นำอินเทอร์เน็ตมาใช้ในเชิงพาณิชย์ในยุคแรก ๆ คณะสงฆ์ไทยยังไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา แต่มีการนำเอาพระไตรปิฎกบันทึกลงแผ่นซีดีกลายเป็นพระไตรปิฎกฉบับซีดีรวมเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2531 มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับซีดีรวม บันทึกลงในแผ่นซีดี มีบันทึกไว้ว่า “ในช่วงวันวิสาขบูชาปีพุทธศักราช 2531 ศูนย์คอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดลได้พัฒนาพระไตรปิฎกฉบับดิจิทัล ได้เริ่มโครงการนำเอาพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตจำนวน 45 เล่ม พิมพ์ลงแผ่นซีดีรวม และพัฒนาโปรแกรมสืบค้นพระไตรปิฎก จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2540 จึงได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและยังได้รับการพัฒนามาตามลำดับ ประกอบด้วยพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทย 45 เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย 45 เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน 45 เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย 70 เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน 70 เล่ม และพระไตรปิฎกภาษาเทวนาครีและสิงห์ ปัจจุบันมีการนำเอาพระไตรปิฎกเผยแพร่ทาง อินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก มีทั้งฉบับภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษเป็นต้น คนรุ่นใหม่สามารถศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศได้ทุกโอกาสที่ ต้องการ โดยผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ ในทางคณะสงฆ์มีหลายองค์กรได้นำเอาหลัก ธรรมของพระพุทธศาสนา ข่าวดสารขององค์กรและข่าวสารทางศาสนาเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต

ตอนที่ 3 การนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับปาฐะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน วิธีการเดียวในการสืบทอดพระธรรมและพระวินัยในครั้งพุทธกาล คือ การสวดทรงจำ ซึ่งนิยมเรียกว่า “มุขปาฐะ” ดังนั้น การนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับปาฐะ ประกอบด้วย

1. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนตามความประสงค์และโอกาสต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน

2. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรมในที่ประชุม ที่วัด หรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บ้านที่กลองแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่อื่น ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผร์ในหนังสือพิมพ์

3. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

4. การเผยแผร์พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์ มีการจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการรักษาพระพุทธศาสนาในสถานรักษาและในที่สาธารณะต่าง ๆ

5. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ วัดบางวัดได้จัดให้มี ปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์จัดให้มีพิธีการสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย

6. การเผยแผ่ผ่านโลกโซเซียล โดยการใช้อยู่โซเซียลในการนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และเพื่อนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ อายุ 20-30 ปี มีพรรษา 6-10 พรรษา การศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่ามีการศึกษาระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่ามีการศึกษาระดับเปรียญธรรม 1-2 ประโยคมากที่สุดและผลการวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ และด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน ผลการศึกษา ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.45 ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.12 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.71 และ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.68 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.52 การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า มีการพัฒนารูปแบบ คือ 1. รูปแบบการท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ โดยการยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ 2. รูปแบบการเผยแผ่โดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดพิมพ์และเผยแผ่ 3. รูปแบบการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ 4. รูปแบบการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต และ 5. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต โดยการอัปโหลดหลักธรรมคำสอนผ่านการใช้

อินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นต้น และการนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดย พระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า มีรูปแบบการนำเสนอผ่าน การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม ปัจจุบัน การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านคุณศัพท์การจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา การจัด กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และ การเผยแพร่ผ่านโลกโซเซียล โดยการใช้สื่อ โซเซียลในการนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษา รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ อายุ 20-30 ปี มีพรรษา 6-10 พรรษา การศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษามากที่สุด การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พบว่ามีการศึกษาระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่ามีการศึกษาระดับเปรียญธรรม 1-2 ประโยคมากที่สุดและผลการวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ จำแนก ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ และ ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน ผลการศึกษา ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.84 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.45 ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.12 ซึ่งเป็น ความคิดเห็นในระดับปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.71 และ ด้านการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบ ผสมผสาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.68 ซึ่งเป็นความคิดเห็นในระดับมาก และมี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.52 **การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ** พบว่า มีการพัฒนารูปแบบ คือ 1. รูปแบบการท่องจำด้วยวาจา และการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่นการสาธยายพระวินัยโดยการสวด ปาฏิโมกข์มีกระบวนการคือการเผยแพร่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็ จะจดจำจนขึ้นใจและสาธยายต่อเมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไป ส่วนในการ เผยแพร่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม โดยการ ประยุกต์และเล่าเรื่องราวพุทธคุณและนิทานประกอบ และเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชลญาณมุนี และคณะ ที่สรุปว่า อัตลักษณ์ของการเผยแพร่ ของพระสงฆ์ในสังคมไทยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนากล่าวคือ อัตลักษณ์ของการเผยแพร่ ของพระสงฆ์ในสังคมไทยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลกซึ่งวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่นี้ก็คือ

1) การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย ๆ เพราะทำให้เข้าใจความได้ง่าย 2) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้ง 3) ใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว ทำให้รู้จักเข้าใจง่ายเป็นอุปกรณ์การสอน 4) การสาธิตให้ดูหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง 5) การใช้ภาษาในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในโวหารธรรมหรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบ (พระชลญาณมุนี และคณะ, 2560)

2. รูปแบบการเผยแผ่โดยการพิมพ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือพระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดพิมพ์และเผยแผ่ จนกระทั่งพัฒนาการบันทึกพระไตรปิฎกลงแผ่นซีดี และนำเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ตยุคการสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุ โทรทัศน์ 3. รูปแบบการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านรูปแบบการสื่อสาร เน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายภาคทฤษฎีเป็นหลัก และพัฒนาภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแผ่ธรรมะไม่เข้าถึงจิตใจของผู้ฟังอย่างแท้จริง ด้านวิธีการ หรือกลวิธีในการเผยแผ่ ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง 4. รูปแบบการสื่อสารโดยโทรคมนาคมและดิจิทัลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต เพื่อการเผยแผ่ที่ทันสมัยและสามารถเข้าถึงการเผยแผ่ได้ง่ายยิ่งขึ้น และ 5. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต โดยการอัปโหลดหลักธรรมคำสอนผ่านการใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอาทรวชิรกิจ ที่สรุปว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรองค์นั้นจะเป็นแบบราชานวัตร คือ อนุวัตตามชุมชนนั้น ๆ ก่อน แล้วค่อยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของพื้นที่นั้น แต่ต้องยึดหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรองค์อย่างมั่นคง คือหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ หลักอุดมการณ์หรือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา 4 ประการ หลักการเผยแผ่ 3 ประการและวิธีการเผยแผ่ 6 ประการ นอกจากนี้พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องรู้จักการนำศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา (พระครูอาทรวชิรกิจ, 2561) และ **การนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ** พบว่า มีรูปแบบการนำเสนอผ่าน การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านกลยุทธ์การจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และ การเผยแผ่ผ่านโลกโซเชียล โดยการใช้อีเมลในการนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของอาจ เขียวงามดี และ พระสุทธิสารเมธ ที่สรุปว่า องค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันควรปรับปรุงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สังคม เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น หลังเคารพธงชาติทุกเช้า – เย็น ก็ควรมีการสอดแทรก หลักธรรมคำสอนเข้าไปด้วยเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ทุกคนในสังคมทุกเพศทุกวัยและเป็นการปลูกจิตสำนึกของมนุษย์ให้เข้าถึง

พระพุทธศาสนาและปฏิบัติให้เป็นหน้าที่เหมือนกิจวัตรประจำวันอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้งควรมีการจัดตั้ง
กลุ่มการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่สามารถดำเนินงานได้ในระยะยาว (องอาจ เขียวงามดี และ พระสุทธิ
สารเมธ, 2563)

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ควร นำวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะไป
ถ่ายทอดให้กับนักเรียนในพื้นที่ เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อ
อนุรักษ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์ สืบ
สาน และต่อยอดอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาสารัตถะและคุณค่าของผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุข
ปาฐะ เพื่อศึกษาคุณลักษณะเฉพาะของผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ แต่ละพื้น
ถิ่น และการศึกษาเปรียบเทียบ

2. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอด้านองค์ประกอบวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ได้แก่โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ฉาก และตัวละคร รวมทั้งการใช้ภาษา

บรรณานุกรม

- กรรณิกา ขวัญอารีย์. (2546). *การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน : ทางเลือกใหม่ของการจัดการปัญหาขยะ*. วารสารมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. วิชาการ, 7 (13), 33-42.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2526). *จารีกลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณี*. กรุงเทพฯ: ศิลปาคร.
- ชนิษฐาวิเศษสาธิต และมุกดาศรีรงค์. (2536). *จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- จิตยา สุวรรณชะฎ. (2543). *แนวคิดทฤษฎีสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.
- ปราชญา กล้าผจญ. (2556). *การบริหารบุคคลและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประภาพิศ สัตยชาติเจตน์. (2524). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- ประเวศ วะสี. (2540). *การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, อมรา พงศาพิชญ์,สุพัตรา สุภาพ, ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ,งามพิศ สัตย์สงวน, ปรีชา ควินทร์พันธุ์, อารง สุทธาศาสน์, นิเทศ ดินนະกุล, สุภางค์ จันทวานิช, สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ และ สุวิชัย หวันแก้ว . (2544). *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ เจริญสุข. (2539). *คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พระครูโฆสิตสังฆพิทักษ์ (ประเวท ญาณาน). (2560). *กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน*. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์. 17(3), 211 - 223.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. (2537). *นิทานสนุกปลุกใจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระครูอาทรวชิรกิจ. (2561). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคประเทศไทย 4.0*. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา, 3(1), 28.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2548) . *การเผยแผ่เชิงรุก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สื่อตะวันตกการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชลญาณมุนี, บุญทัน ดอกไธสง, พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ. (2560). *พระสงฆ์ต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก*. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(4), 136.

พระนันท์ ปัญญาจารย์, จุฬคันถวงศ์. (2546). กรุงเทพฯมหานคร: ธนาเพรสแอนด์กราฟฟิค.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2547). *วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่*. กรุงเทพฯมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุภา อุทโท. (2541). *บทบาทพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (2541 -2560)*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาศรีพยัคฆ์ กงพาน. (2562). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักเผยแผ่ที่สอดคล้องกับ สังคมไทย (ดุชนิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคมคณะศึกษาศาสตร์)*. ชลบุรี, มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). (2549). *พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: บริษัทตาฟ้าพับลิเคชั่น จำกัด.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกร). (2563). *การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม*. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการปริทรรศน์, 2(3), 65.

ไพบุลย์ช่างเรียน. (2516). *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯมหานคร: แพร่วิทยา.

พีชนี วรกวิน. (2530). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิง ปากเกร็ด.

พิทยา สายหู. (2534). *การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน. ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้าน*, หน้า 109-118. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มาลี ไพรสน และ พระครูพิพิธสุตาทร. (2563). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรเจ้าในบริบทพุทธวัฒนธรรมอินเดีย*. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(5), 93-94.

เมธี เชษฐวิสุต. (2562). *สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 10(2). 523. ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

ลิขิต ลิขิตานนท. (2523). *ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย: ล้านนาไทย, อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์*, เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.

สงวน สุทธเลิศอรุณ. (2522). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: ชัยศิริการพิมพ์.

สนิท ยืนศักดิ์, เยาวรัตน์ เม็งขาว, และ สุกัญญา เกาะวิวัฒนากุล. (2562). *ความเชื่อและโลกทัศน์ในชุมชนแม่ใสผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะ*. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 27(53), 188-189.

สุชา จันท์ธอม และสุรางค์ จันท์ธอม. (2520). *จิตวิทยาพัฒนาการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุชีพ ปุณฺณานุกาภพ. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2529). *รายงานผลการวิจัย วรรณกรรมงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย* : จารึก ตำนาน พงศาวดาร สำนวน ประकाศ / โดย สุภาพรรณ ณ บางช้าง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โสภา ชูพิกุลชัย. (2528). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เครือข่ายกาญจนาภิเษก. (2553). “คัมภีร์โบราณ”. สืบค้นเมื่อ 29 สิงหาคม 2565. จาก, <http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html>.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโณ). (2540). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

องอาจ เขียวงามดี และ พระสุทธิสารเมธ. (2563). *องค์กรพุทธในประเทศไทย : มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 25(2), 59. Reddy, M. M. (2018). The use of written communication by the early Christian leaders: for maintenance and the propagation of Christianity. *Pharos Journal of Theology*, 99, 11.

Khakberdiev, K. and Najmiddinova N. (2022). Spread of Buddhism in Uzbekistan. Builders of The Future, 1(1). 301.

Seunghye Lee. (2020). The Material Culture of Buddhist Propagation: Reinstating Buddhism in Early Colonial Seoul. Religions, 12(352), 24.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถาม

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

แบบสอบถาม

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับ เรื่อง การเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ตามวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เพื่อพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และ เพื่อนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ซึ่งแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

ส่วนที่ 2 รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

คำชี้แจง โปรดกรอกรายละเอียดและทำเครื่องหมาย ลงใน ที่ตรงกับความเป็นจริงที่สุด

1. อายุ 1) 20-30 ปี 2) 31-40 ปี 3) 41-50 ปี
 4) 51-60 ปี 5) 60 ปีขึ้นไป
2. พรรษา 1) 3-5 พรรษา 2) 6-10 พรรษา 3) 11-15 พรรษา
 4) 16-20 พรรษา 5) 21-25 พรรษา 6) 26-30 พรรษา
 7) 31-35 พรรษา 8) 36 พรรษาขึ้นไป
3. ท่านสำเร็จการศึกษาสามัญระดับสูงสุด
 1) ประถมศึกษา 2) มัธยมศึกษา 3) อาชีวศึกษา/
อนุปริญญา 4) ปริญญาตรี 5) ปริญญาโท 6) ปริญญาเอก

4. ท่านสำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ระดับ

- 1) นักธรรมชั้นตรี   2) นักธรรมชั้นโท   3) นักธรรมชั้นเอก

5. ท่านสำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ระดับ

- 1) เปรียญธรรม 1-2 ประโยค   2) เปรียญธรรม 3 ประโยค
 3) เปรียญธรรม 4-5 ประโยค   4) เปรียญธรรม 6-7 ประโยค
 5) เปรียญธรรม 8-9 ประโยค   6) ไม่ได้ศึกษาเปรียญธรรม

ส่วนที่ 2 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมูขปาฐะ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ดังต่อไปนี้

- 5 หมายถึง มากที่สุด
 4 หมายถึง มาก
 3 หมายถึง ปานกลาง
 2 หมายถึง น้อย
 1 หมายถึง น้อยที่สุด

ข้อที่ / คำถาม รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	5	4	3	2	1
1. ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก					
1.ท่านมีการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบมูขปาฐะ นอกสถานที่					
2.ท่านมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อช่วยเหลือสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขต่อสังคม					
3.ท่านมีการเผยแผ่ให้ความรู้ให้ธรรมะอนุเคราะห์สงเคราะห์ประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ					
4.ท่านมีการเผยแผ่ด้วยการเทศน์บรรยายธรรมให้ความรู้หลักธรรมคำสอนตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเน้นผู้ฟังจำนวนมากและมีความหลากหลาย					

ข้อที่ / คำถาม รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	5	4	3	2	1
5.ท่านมีการฝึกตนให้มีความเป็นเลิศทางพระธรรมวินัย ศึกษาธรรมให้เข้าใจแตกฉาน					
2. ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ					
6.ท่านมีการเผยแผ่ให้ความรู้หลักธรรมคำสอนภายในวัดหรือสถานที่ฝึกปฏิบัติอบรม					
7.ท่านมีการบรรยายเผยแผ่ธรรมในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ประจำอยู่ภายในวัด					
8.ท่านมีการนั่งเทศน์บนธรรมาสน์					
9.วัดของท่านมีการจัดปฏิบัติธรรม 3 วัน 7 วัน และการเข้าค่ายอบรมธรรมะ 3 วัน 2 คืน					
10.ท่านมีเผยแผ่พุทธศาสนาโดยวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ภายในวัด					
3. ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน					
11.ท่านมีการประยุกต์การเผยแผ่พุทธศาสนาแบบมุขปาฐะให้ร่วมสมัย					
12.ท่านมีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นห้องสมุด, หนังสือธรรม, วิทยุ, หอกระจายเสียง, โทรทัศน์, และอินเทอร์เน็ต, เอกสารต่าง ๆ					
13.ท่านมีการจัดกิจกรรม/เทศนาอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ประชาชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญต่าง ๆ ของไทย					
14.ท่านมีการเข้าร่วมกิจกรรมในการอบรมปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป					
15.ท่านที่การอำนวยความสะดวกและจัดสถานที่วัดสำหรับ เป็นแหล่งการศึกษาความรู้ธรรม มีความร่มรื่น สะอาด สงบมีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม					

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่าน
วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

**แบบสัมภาษณ์เรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ**

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และ เพื่อนำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

ตำแหน่ง.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

1) ท่านมีรูปแบบการในการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.1 ท่านมีรูปแบบการเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะหรือไม่อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 ท่านมีการเผยแพร่ด้วยการเทศน์บรรยายธรรมให้ความรู้หลักธรรมคำสอนหรือไม่
อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.2) ท่านมีวิธีการเพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่านวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

2.1 ท่านมีการถ่ายทอดหรือการนำเสนอการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมทาง
พระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัย

1) ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ผ่าน
วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้
ความกรุณาตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

Statistics						
		อายุ	พรรษา	การศึกษา	พระปรีดีธรรม	พระปรีดีธรรมบาลี
N	Valid	313	313	313	313	313
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		2.1917	2.9840	2.5879	2.6198	2.5751
Median		1.0000	3.0000	2.0000	3.0000	2.0000
Std. Deviation		1.41930	1.67075	1.30068	.70201	1.75090

อายุ					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	20-30 ปี	162	51.8	51.8	51.8
	31-40 ปี	31	9.9	9.9	61.7
	41-50 ปี	44	14.1	14.1	75.7
	4) 51-60 ปี	50	16.0	16.0	91.7
	60 ปีขึ้นไป	26	8.3	8.3	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

พรรษา					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3-5 พรรษา	39	12.5	12.5	12.5
	6-10 พรรษา	107	34.2	34.2	46.6
	11-15 พรรษา	93	29.7	29.7	76.4
	16-20 พรรษา	31	9.9	9.9	86.3
	21-25 พรรษา	14	4.5	4.5	90.7
	26-30 พรรษา	6	1.9	1.9	92.7
	31-35 พรรษา	12	3.8	3.8	96.5
	36 พรรษาขึ้นไป	11	3.5	3.5	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

การศึกษา					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ประถมศึกษา	51	16.3	16.3	16.3
	มัธยมศึกษา	147	47.0	47.0	63.3
	อาชีวศึกษา/อนุปริญญา	35	11.2	11.2	74.4
	ปริญญาตรี	55	17.6	17.6	92.0
	ปริญญาโท	10	3.2	3.2	95.2
	ปริญญาเอก	15	4.8	4.8	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

พระปริยัติธรรม					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	นักธรรมชั้นตรี	40	12.8	12.8	12.8
	นักธรรมชั้นโท	39	12.5	12.5	25.2
	นักธรรมชั้นเอก	234	74.8	74.8	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

พระปริยัติธรรมบาลี					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	เปรียญธรรม 1-2 ประโยค	110	35.1	35.1	35.1
	เปรียญธรรม 3 ประโยค	89	28.4	28.4	63.6
	เปรียญธรรม 4-5 ประโยค	43	13.7	13.7	77.3
	เปรียญธรรม 6-7 ประโยค	15	4.8	4.8	82.1
	เปรียญธรรม 8-9 ประโยค	7	2.2	2.2	84.3
	ไม่ได้ศึกษาเปรียญธรรม	49	15.7	15.7	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

Statistics						
		ท่านมีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบฆราวาส นอกสถานที่	ท่านมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อช่วยเหลือสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขต่อสังคม	ท่านมีการเผยแพร่ให้ความรู้ให้ธรรมะอนุเคราะห์สงเคราะห์	ประชาชนคน สถานที่ต่าง ๆ	ท่านมีการฝึกคนให้มีความเป็นเลิศทางพระธรรมวินัย ศึกษาธรรมให้เข้าใจแตกฉาน
N	Valid	313	313	313	313	313
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.0160	4.1661	3.7412	4.1693	4.1470
Median		3.0000	4.0000	4.0000	4.0000	4.0000

Std. Deviation	.94211	.62880	.66515	.63049	.62849
----------------	--------	--------	--------	--------	--------

ท่านมีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ นอกสถานที่					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	30	9.6	9.6	9.6
	น้อย	46	14.7	14.7	24.3
	ปานกลาง	126	40.3	40.3	64.5
	มาก	111	35.5	35.5	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อช่วยเหลือสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขต่อสังคม					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	40	12.8	12.8	12.8
	มาก	181	57.8	57.8	70.6
	มากที่สุด	92	29.4	29.4	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการเผยแพร่ให้ความรู้ให้ธรรมะอนุเคราะห์สงเคราะห์					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	120	38.3	38.3	38.3
	มาก	154	49.2	49.2	87.5
	มากที่สุด	39	12.5	12.5	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	40	12.8	12.8	12.8
	มาก	180	57.5	57.5	70.3
	มากที่สุด	93	29.7	29.7	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการฝึกคนให้มีความเป็นเลิศทางพระธรรมวินัย ศีลยาธรรมให้เข้าใจแตกฉาน					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	42	13.4	13.4	13.4
	มาก	183	58.5	58.5	71.9
	มากที่สุด	88	28.1	28.1	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

Statistics		
ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรุก		
N	Valid	313
	Missing	0
Mean		3.8479
Median		3.8000
Std. Deviation		.45419

Statistics						
		ท่านมีการเผยแผ่ให้ ความรู้หลักธรรมคำ สอนภายในวัดหรือ สถานที่ฝึกปฏิบัติ อบรม	ท่านมีการบรรยายเผย แผ่ธรรมในอดีต จนถึงปัจจุบันที่ ประจำอยู่ภายในวัด	ท่านมีการนั่งเทศน์บน ธรรมาสน์	วัดของท่านมีการจัด ปฏิบัติธรรม 3 วัน 7 วัน และการเข้าค่ายอบรม ธรรมะ 3 วัน 2 คืน	ท่านมีเผยแผ่พุทธ ศาสนาโดยวรรณกรรม ทางพระพุทธศาสนา ฉบับ มุขปาฐะ ภายใน วัด
N	Valid	313	313	313	313	313
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.1534	3.1661	2.9840	3.2268	3.1118
Median		3.0000	3.0000	3.0000	3.0000	3.0000
Std. Deviation		.82555	.79936	.87508	.77809	.86433

ท่านมีการเผยแผ่ให้ความรู้หลักธรรมคำสอนภายในวัดหรือสถานที่ฝึกปฏิบัติอบรม					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	13	4.2	4.2	4.2
	น้อย	47	15.0	15.0	19.2
	ปานกลาง	132	42.2	42.2	61.3
	มาก	121	38.7	38.7	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการบรรยายเผยแผ่ธรรมในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ประจำอยู่ภายในวัด					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	11	3.5	3.5	3.5
	น้อย	45	14.4	14.4	17.9
	ปานกลาง	138	44.1	44.1	62.0
	มาก	119	38.0	38.0	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการนั่งเทศน์บนธรรมาสน์					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	20	6.4	6.4	6.4
	น้อย	62	19.8	19.8	26.2
	ปานกลาง	134	42.8	42.8	69.0
	มาก	97	31.0	31.0	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

วัดของท่านมีการจัดปฏิบัติธรรม 3 วัน 7 วัน และการเข้าค่ายอบรมธรรมะ 3 วัน 2 คืน					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	10	3.2	3.2	3.2
	น้อย	37	11.8	11.8	15.0
	ปานกลาง	138	44.1	44.1	59.1
	มาก	128	40.9	40.9	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีเผยแผ่พุทธศาสนาโดยวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาฉบับ มุขปาฐะ ภายในวัด					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อยที่สุด	20	6.4	6.4	6.4
	น้อย	41	13.1	13.1	19.5
	ปานกลาง	136	43.5	43.5	62.9
	มาก	116	37.1	37.1	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

Statistics		
ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเชิงรับ		
N	Valid	313
	Missing	0
Mean		3.1284
Median		3.0000
Std. Deviation		.71932

Statistics						
		ท่านมีการประยุกต์ การเผยแผ่พุทธ ศาสนาแบบมุข ปาฐะให้ร่วมสมัย	ท่านมีการเผยแพร่ธรรมะ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น ห้องสมุด, หนังสือธรรม , วิทยู, หอกระจายเสียง,	ท่านมีการจัด กิจกรรม/เทศนา อบรมสั่งสอนให้ ความรู้แก่ประชาชน	ท่านมีการเข้าร่วมกิจกรรม ในการอบรมปฏิบัติธรรม แก่ พระภิกษุสามเณรและ ประชาชนทั่วไป	ท่านมีการ อำนวยความสะดวก และจัด สถานที่วัด
N	Valid	313	313	312	312	312
	Missing	0	0	1	1	1
Mean		3.0415	2.9776	4.1667	4.0801	4.1667
Median		3.0000	3.0000	4.0000	4.0000	4.0000
Std. Deviation		.87790	.89307	.62974	.66370	.62974

ท่านมีการประยุกต์การเผยแผ่พุทธศาสนาแบบมุขปาฐะให้ร่วมสมัย					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อย	90	28.8	28.8	28.8
	ปานกลาง	144	46.0	46.0	74.8
	มาก	55	17.6	17.6	92.3
	มากที่สุด	24	7.7	7.7	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อต่างๆ เช่นห้องสมุด, หนังสือธรรม, วิทยู, หอกระจายเสียง,					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	น้อย	104	33.2	33.2	33.2
	ปานกลาง	136	43.5	43.5	76.7
	มาก	49	15.7	15.7	92.3
	มากที่สุด	24	7.7	7.7	100.0
	Total	313	100.0	100.0	

ท่านมีการจัดกิจกรรม/เทศนาอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ประชาชน					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	40	12.8	12.8	12.8
	มาก	180	57.5	57.7	70.5
	มากที่สุด	92	29.4	29.5	100.0
	Total	312	99.7	100.0	
Missing	System	1	.3		
Total		313	100.0		

ผ่านมีการเข้าร่วมกิจกรรมในการอบรมปฏิบัติธรรมแก่ พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	57	18.2	18.3	18.3
	มาก	173	55.3	55.4	73.7
	มากที่สุด	82	26.2	26.3	100.0
	Total	312	99.7	100.0	
Missing	System	1	.3		
Total		313	100.0		

ท่านที่กรอานวยความสะดวกและจัดสถานที่วัด					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ปานกลาง	40	12.8	12.8	12.8
	มาก	180	57.5	57.7	70.5
	มากที่สุด	92	29.4	29.5	100.0
	Total	312	99.7	100.0	
Missing	System	1	.3		
Total		313	100.0		

Statistics		
ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบผสมผสาน		
N	Valid	313
	Missing	0
Mean		3.6834
Median		3.6000
Std. Deviation		.52889

Statistics				
		ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบ เชิงรุก	ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบ เชิงรับ	ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบ ผสมผสาน
N	Valid	313	313	313
	Missing	0	0	0
Mean		3.8479	3.1284	3.6834
Median		3.8000	3.0000	3.6000
Std. Deviation		.45419	.71932	.52889

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ สกุล : พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย (มุลสาร)
- วัน เดือน ปีเกิด : 24 ธันวาคม พ.ศ. 2519
- ชาติภูมิ : จังหวัดยโสธร
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 248 วัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
E-mail. : Pm-chatchai.su@mbu.ac.th
Mobile Number: 088-235-7416
Line ID : chatchaimoon2020
- การศึกษา : พ.ศ. 2562 ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2552 ศศ.ด. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2545 อ.ม. (ภาษาบาลี-สันสกฤต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2541 เปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ.9) กองบาลีสนามหลวง
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : รองอธิการบดี ด้านวิชาการและพัฒนาคุณภาพ